

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Кафедра статистики та математичних методів в економіці
Кафедра економіки, права та управління бізнесом**

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

(підпис)
“ ____ ” _____ 2025 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавр**

**зі спеціальності 051 «Економіка»
за освітньою програмою
«Бізнес-економіка та аналітика»**

**на тему: «Розвиток малого бізнесу як фактор
конкурентоспроможності національної економіки»**

Виконавець:

студентка факультету економіки та
управління підприємництвом

Мовіс С.Ш. _____

Науковий керівник:

к.е.н., доцент

Самотоєнкова О.В. _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ ЯК ФАКТОРУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	6
1.1. Поняття малого бізнесу та його роль в економіці	6
1.2. Малі підприємства як фактор економічного зростання та конкурентоспроможності національної економіки	13
1.3. Статистичні методи аналізу стану та розвитку малого бізнесу	19
РОЗДІЛ 2. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ	24
2.1. Сучасний стан розвитку малого бізнесу в Україні.....	24
2.2. Аналіз динаміки та структури основних показників життєдіяльності суб'єктів малого бізнесу в Україні.....	30
2.3 Аналіз диференціації регіонів України за рівнем розвитку малого бізнесу.....	41
РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ВПЛИВУ ФАКТОРІВ НА РОЗВИТОК МАЛОГО БІЗНЕСУ	50
3.1. Прогнозування основних тенденцій розвитку суб'єктів малого бізнесу	50
3.2. Кореляційно-регресійний аналіз впливу факторів на обсяг реалізованої продукції малих підприємств України	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
Д О Д А Т К И.....	70

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток малого бізнесу є одним із найважливіших факторів не лише становлення української ринкової економіки, а і розвитку, особливої уваги це набуває в умовах економічної та політичної нестабільності, яка є актуальною для нашої країни сьогодні. Тому останнім часом багато говорять про необхідність максимального сприяння створенню умов для успішного розвитку малого бізнесу, який у свою чергу має сприяти не лише вирішенню соціальних проблем, а й слугувати основою економічного зростання України. Питання визначення місця та ролі малого підприємництва на будь-якому етапі розвитку є актуальним і має розглядатися в контексті взаємозв'язків економічного, соціального та політичного змісту та взаємовпливу на відповідні елементи соціальної структури за даних умов.

Незважаючи на те, що різним аспектам розвитку малого бізнесу присвячено багато робіт, він як значущий компонент економічного розвитку країни фактично ще не став предметом ретельних соціальних досліджень.

Розвитку малого бізнесу передують низка економічних та організаційних чинників, серед яких особливе місце посідає проблема створення належних умов для розвитку підприємництва та бізнесу в країні. Цей аспект заслуговує підвищеної уваги зі сторони органів виконавчої влади, а також Державної податкової адміністрації України.

Саме тому завданням роботи є дослідити сутність поняття підприємництва, його теоретичні засади розвитку на прикладі суб'єктів господарювання малого бізнесу та проаналізувати основні показники діяльності для виявлення тенденцій та проблем існування. Враховуючи вищезазначене статистична оцінка тенденцій розвитку малого бізнесу у наш час є досить **актуальним**.

Проблеми розвитку підприємницького сектору в цілому та зокрема суб'єктів малого бізнесу останні роки є об'єктом ретельної уваги багатьох

дослідників, як в Україні, так і за її межами. Вагомий внесок у розвиток малого підприємництва зробили А. Бутенко, З. Варналій, В. Герасимчук, С. Дрига, А. Кредісов, Ю. Ольвінська, А. Садеков, Т. Уманець та інші.

Метою даної кваліфікаційної роботи є аналіз стану та розвитку малого бізнесу як фактору конкурентоспроможності економіки.

Для досягнення поставленої мети в кваліфікаційній роботі були поставлені та вирішені наступні **завдання**:

- 1) дослідити теоретичні питання стану та розвитку малого бізнесу;
- 2) виявити тенденції обсягів підприємницької діяльності, що склалися за останні роки;
- 3) оцінити регіональні особливості розвитку малого бізнесу в Україні;
- 4) проаналізувати основні показники життєдіяльності суб'єктів малого бізнесу;
- 5) провести інтегральний аналіз регіонів України за рівнем розвитку малого бізнесу;
- 6) побудувати кореляційно-регресійну модель обсягу реалізованої продукції малих підприємств;
- 7) зобразити графічно результати аналізу.

Об'єктом дослідження є малий бізнес України.

Предметом дослідження є сукупність показників, що характеризують діяльність малих підприємств.

При виконанні кваліфікаційної роботи використовувались такі статистичні **методи** як: метод статистичного групування, метод відносних та середніх величин, метод аналізу динаміки рядів, методи середньої плинної та аналітичного вирівнювання, метод інтегральної оцінки, КРА, графічний метод.

Інформаційною базою дослідження є наукові публікації вітчизняних і закордонних вчених, нормативно-законодавчі акти України, дані офіційних статистичних збірників України, електронні ресурси офіційних сайтів Державної

служби статистики та державних установ, матеріали науково-практичних конференцій, професійних періодичних видань.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, містить список використаної літератури та додатки.

У першому розділі кваліфікаційної роботи було розглянуто теоретичні основи вивчення тенденцій розвитку підприємництва та бізнесу, обґрунтована роль малого бізнесу в економіці країни, окреслено основні проблеми у сфері малого бізнесу в Україні.

У другому розділі кваліфікаційної роботи було проведено аналіз динаміки показників рівня розвитку підприємництва в Україні та основних показників життєдіяльності суб'єктів малого бізнесу, проаналізовано диференціацію регіонів України за рівнем розвитку малого бізнесу.

У третьому розділі кваліфікаційної роботи було побудовано кореляційно-регресійну модель впливу факторів на обсяги виробництва суб'єктів підприємницької діяльності та проведено інтегральну оцінку розвитку малого бізнесу в Україні.

Основні результати проведених досліджень, висновки і рекомендації представлено на наукових студентських конференціях ОНЕУ та опубліковано у науковій статті.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ ЯК ФАКТОРУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Поняття малого бізнесу та його роль в економіці

Підприємництво в Україні стало невід'ємною частиною економічної системи, сприяючи як економічному зростанню, так і соціальному розвитку. Конституція України надає кожному громадянину право на здійснення власної підприємницької діяльності, що є важливою складовою економічної свободи та розвитку суспільства. Це право забезпечується законом та створює сприятливі умови для активності громадян у сфері бізнесу.

Визначення підприємництва є ключовим для розуміння його ролі в економіці.

Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [1].

Така діяльність є важливою для формування ринку, створення робочих місць та забезпечення інновацій.

В Україні законодавство визначає певні умови та обмеження щодо здійснення підприємницької діяльності. Зокрема, правом на підприємницьку діяльність можуть користуватися всі працездатні громадяни, а також особи, які досягли 16 років, за умови наявності письмової згоди батьків або опікунів. Це відкриває широкі можливості для молоді та сприяє розвитку підприємницької діяльності. Однак існують певні обмеження, які забороняють займатися підприємницькою діяльністю окремим категоріям осіб. До таких категорій належать: народні депутати, військовослужбовці, працівники прокуратури, судді,

представники правоохоронних органів, особи, яким суд заборонив займати певні посади чи діяльність, засуджені особи, що мають певні злочини (до зняття або закінчення судимості), інші особи, визначені законом;; особи, які мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво та інші корисливі злочини.

Ці обмеження спрямовані на забезпечення прозорості та етики в підприємницькій діяльності, а також на запобігання конфлікту інтересів. Підприємницька діяльність в Україні реалізується відповідно до загальних принципів господарювання, які є основою для створення правового поля. Ці принципи включають:

- забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою всіх суб'єктів господарювання;
- свобода підприємницької діяльності в межах, визначених законом;
- вільний рух капіталів, товарів та послуг на території України;
- обмеження державного регулювання економічних процесів з метою забезпечення соціальної спрямованості економіки та добросовісної конкуренції;
- екологічний захист населення, захист прав споживачів та безпеки суспільства і держави;
- захист національного товаровиробника;
- заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування в господарські відносини [1].

Ці принципи створюють основу для розвитку підприємництва, сприяючи формуванню конкурентного середовища та стимулюючи інновації.

Варто відмітити, що існує безліч різних класифікацій підприємств, які базуються на різних критеріях, таких як форма власності, вид діяльності, масштаб операцій тощо. Проте найбільш розповсюдженою і практично важливою є класифікація підприємств за розміром. Ця класифікація дозволяє розділити підприємства на малі, середні та великі, що, в свою чергу, має велике значення для

економічної статистики, аналізу ринку та формування державної політики. Кожна категорія підприємств має свої специфічні характеристики, які визначають їхню роль у економіці. Для наочності, класифікація підприємств за розміром наведена у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Класифікація підприємств за розміром

Категорія підприємства	Критерії оцінки		
	Кількість працівників	Річний дохід (євро)	Активи (євро)
Мікропідприємства	До 10	700 тисяч	350 тисяч
Малі підприємства	До 50	До 8 мільйонів	До 4 мільйонів
Середні підприємства	50 – 250	8 – 40 мільйонів	10 – 43 мільйони
Великі підприємства	Понад 250	Понад 50 мільйонів	Понад 43 мільйони

Джерело: [2]

Для більш глибокого розуміння важливо розглянути визначення кожного типу підприємства окремо, враховуючи їх ключові характеристики та роль в економіці.

Мікропідприємство – це організація будь-якої форми власності, що має невеликі обороти та чия діяльність не потребує використання великої кількості працівників [1].

Мале підприємство – це організація, де чистий дохід за рік не перевищує 8 мільйонів євро. Водночас він не має бути і меншим, ніж 700 тис. Ці підприємства відзначаються своєю гнучкістю та швидкістю в прийнятті рішень, що дозволяє їм ефективно адаптуватися до змін на ринку [1]. Малі підприємства часто стають джерелом інновацій та творчих ідей, оскільки вони можуть експериментувати з новими продуктами та послугами без значних фінансових ризиків. Важливо також зазначити, що малі підприємства відіграють критичну роль у створенні нових

робочих місць, сприяючи зниженню рівня безробіття та покращенню економічної стабільності в регіонах.

Середнє підприємство – це підприємство, яке має від 50 до 250 працівників та річний дохід, що коливається від 8 до 40 мільйонів євро. Такі підприємства зазвичай мають більше ресурсів та можливостей для інвестицій, що дозволяє їм реалізовувати масштабні проекти та розвивати свою діяльність [1]. Середні підприємства можуть забезпечити стабільну зайнятість та слугують важливим містком між малими та великими підприємствами. Вони часто впроваджують інновації та розвивають нові технології, що робить їх важливими гравцями в різних секторах економіки.

Велике підприємство – це суб'єкт господарювання, який має понад 250 працівників та річний дохід, що перевищує 50 мільйонів євро. Ці підприємства відзначаються значними фінансовими та матеріальними ресурсами, які дозволяють їм інвестувати в новітні технології, проводити масштабні маркетингові кампанії та розширювати свою діяльність на міжнародному рівні [1]. Великі підприємства часто мають суттєвий вплив на економіку країни, формуючи ринок у своїх секторах та забезпечуючи стабільність національної економіки. Вони можуть бути важливими партнерами для малих і середніх підприємств, створюючи ланцюги постачання та сприяючи розвитку місцевих економік.

В будь-якій економіці необхідна присутність великих, середніх та малих підприємств. Кожна з цих груп виконує специфічні економічні завдання.

Далі детально зосередимося на розгляді малого підприємства. Малі підприємства є важливими учасниками економічного процесу, оскільки вони забезпечують значну частину зайнятості населення та сприяють інноваціям.

Малі підприємства характеризуються:

- гнучкістю в прийнятті рішень,
- способом створення нових робочих місць,
- інноваційним підходом до ведення бізнесу,

У розвинених країнах малий бізнес є важливим елементом ринкової економіки. Він відіграє ключову роль в економічних змінах, особливо в 90-х роках, коли малі підприємства сприяли конкуренції, створювали нові робочі місця і активно впроваджували інновації. Досвід різних країн доводить важливість сектора малих підприємств у сучасній економіці [3].

Мале підприємництво забезпечує структурні зміни в монополізованій економіці, розвиває обслуговуючі галузі та поповнює ринок праці новими робочими місцями. Становлення та розвиток приватної власності і свободи підприємництва неможливі без підтримки малого бізнесу, тому його розвиток є одним із пріоритетів у реформуванні країни.

Слід підкреслити кілька ключових функцій, які виконує мале підприємництво, серед яких:

- розвиток торгівлі, сфери послуг, громадського харчування та виробництва товарів народного споживання;
- стимуляція конкуренції;
- внесок значної кількості товарів до економіки;
- вирішення проблеми зайнятості;
- задоволення специфічних потреб споживачів;
- вагомий внесок у науково-технічний прогрес;
- створення основи для майбутнього розвитку середніх та великих підприємств;
- пом'якшення наслідків економічних криз;
- підтримання соціальної та політичної стабільності [4].

Серед великої кількості інформації стосовно переваг малого бізнесу, не варто також забувати і про те що існують певні недоліки. Ці недоліки вимагають уважного аналізу, оскільки вони можуть стати серйозними перешкодами на шляху до успіху. Серед недоліків варто виділити:

1. Обмежені ресурси. Це стосується не лише фінансів, але й людських та матеріальних ресурсів. Малі підприємства часто не мають достатньої кількості капіталу для інвестування в нові технології, розширення виробництва або проведення наукових досліджень.

2. Вразливість до ринкових змін. Малі підприємства, як правило, більш вразливі до коливань ринкової кон'юнктури. Зміни в попиті, коливання цін на сировину чи зміни в законодавстві можуть негативно вплинути на їх діяльність [5]. Нестабільність ринку може призвести до фінансових труднощів, які в ряді випадків закінчуються банкрутством.

3. Обмежені можливості для масштабування. Обмежений обсяг виробництва, недостатня кількість працівників і відсутність ресурсів для масштабних інвестицій заважають малим підприємствам розширюватися. Це обмежує їх здатність займатися новими проектами та впроваджувати інновації.

4. Низький рівень соціального захисту працівників. Працівники малих підприємств зазвичай мають менше соціальних гарантій у порівнянні з працівниками великих компаній. Це може включати обмежений доступ до пенсійних фондів і інших соціальних програм. Низький рівень соціального захисту може впливати на мотивацію працівників і їхню задоволеність роботою, що, у свою чергу, може призвести до високої плинності кадрів.

5. Відсутність професійних навичок. Обмежені ресурси на навчання та розвиток персоналу можуть призвести до того, що працівники не отримують необхідних навичок для виконання своїх обов'язків на високому рівні. Це може негативно вплинути на якість продукції чи послуг, що пропонуються, і в результаті на конкурентоспроможність підприємства.

6. Нестабільність фінансування. Малі підприємства можуть стикатися з труднощами у отриманні кредитів через недостатню кредитну історію або низький рівень капіталізації. Недостатня кількість фінансових коштів є наслідком використання лише власного капіталу або залучення позичкових коштів, що

ускладнено кризовою економічною ситуацією та відсутністю цільової продуманої кредитної політики [5].

7. Високий рівень ризику банкрутства. Малі підприємства стикаються з високим рівнем ризику банкрутства, особливо в умовах економічної нестабільності або змін в законодавстві [6]. Обмежені ресурси та нестабільність у фінансових потоках можуть призвести до важких наслідків у разі втрати важливих клієнтів, підвищення витрат чи падіння попиту на продукцію. В таких умовах вони часто не здатні витримати довгострокові фінансові труднощі.

8. Вплив зовнішніх економіко-кризових факторів. Малі підприємства значно більше залежні від макроекономічних умов, таких як інфляція, економічний спад, коливання валютних курсів, монополізація ринку та нечесна конкуренція. Зміни у цих сферах можуть мати серйозний вплив на їх діяльність, оскільки вони не мають достатніх фінансових або організаційних ресурсів для подолання таких криз.

Отже, незважаючи на численні переваги, малий бізнес стикається з серйозними викликами, які можуть обмежувати його розвиток і стійкість [7]. Для того щоб подолати ці труднощі, малим підприємцям необхідно впроваджувати ефективні стратегії управління.

Малий бізнес виконує важливу роль в економіці будь-якої країни, тому його значення важко переоцінити. Він не лише стимулює економічний розвиток, але і сприяє соціальному процвітання та забезпеченню стабільності [8]. Малий бізнес є основним джерелом нових робочих місць. У багатьох регіонах саме малі підприємства забезпечують значну частку зайнятості, що є особливо важливим в умовах високого рівня безробіття [9]. Коли великі компанії можуть бути менш схильними до розширення, малий бізнес створює нові робочі місця, покращуючи економічну ситуацію та підвищуючи рівень життя населення.

Малі підприємства активно сприяють загальному економічному зростанню регіону, створюючи додану вартість через виробництво товарів і послуг, які

задовольняють потреби місцевих споживачів. Також вони здатні швидко реагувати на специфічні потреби місцевих споживачів, що дозволяє їм займати спеціалізовані позиції в економіці. Ця адаптивність є особливо важливою в регіонах з унікальними культурними, соціальними або економічними характеристиками [10].

Крім того, малий бізнес використовує місцеві ресурси і постачальників, що сприяє розвитку місцевої економіки. Кошти, що витрачені на товари та послуги у малих підприємствах, залишаються в регіоні, підтримуючи його економічну стабільність.

1.2. Малі підприємства як фактор економічного зростання та конкурентоспроможності національної економіки

У глобальному контексті розвиток економік країн неможливий без активної підтримки підприємництва. Інвестиції в малий бізнес стають ключовим елементом економічного зростання як для держав у цілому, так і для локальних економік. Багато країн доводять, що малі підприємства мають значний вплив на ринок, надаючи споживачам необхідні товари та послуги, що підвищує якості продукції і стимулює розвиток новітніх технологій. До того ж, малі підприємства сприяють створенню нових робочих місць, що позитивно впливає на соціально-економічну ситуацію та допомагає вирішувати низку актуальних проблем. Підтримка підприємницької діяльності та залучення людей до малого бізнесу є важливими складовими економічного розвитку в усіх країнах. Тому важливо глибше вивчати малий бізнес, щоб краще зрозуміти його роль і потенціал у досягненні економічного прогресу.

В Україні ж малий бізнес часто асоціюється з ринковою торгівлею чи наданням побутових послуг. Однак це занадто вузьке розуміння, оскільки малий бізнес є важливою частиною економіки, яка в розвинених країнах не тільки

формує значну частину валового внутрішнього продукту, але й є основним джерелом нових робочих місць [11].

Підприємництво є важливим елементом економічної системи країни, однак зміни в законодавстві викликали занепокоєння серед підприємців, що призвело до масового закриття малого бізнесу, зокрема фізичних осіб-підприємців. Ефективність та рентабельність малих підприємств в Україні значно відстають від показників розвинених країн. Це пояснюється складною економічною ситуацією та політичною нестабільністю в країні, які не сприяють розвитку малого бізнесу. Також, негативно вплинула і світова економічна криза, оскільки економіка України тісно пов'язана з міжнародними тенденціями, а не зосереджена виключно на внутрішньому ринку.

Розвиток малого бізнесу в Україні має динамічний характер і залежить від низки економічних та організаційних факторів. Важливим чинником є значні зміни в організаційно-технологічній сфері, які призвели до зміщення балансу між великими та малими виробництвами. Зокрема, виявилися процеси диверсифікації та модернізації виробництва, реструктуризації підприємств, приватизації та раціоналізації структури зайнятості [11]. Це дозволило малим підприємствам адаптуватися до змінюваних умов ринку. За останні роки сформувалася нова система розподілу праці, що відображає динамізм ринкового середовища, глобалізаційні тенденції та розвиток інформаційно-комунікаційних технологій. Малі підприємства здатні швидко заповнювати вільні ніші на ринку, які залишаються поза увагою великих корпорацій, надаючи їм можливість бути більш гнучкими та оперативними [12].

Розвиток конкуренції на ринку сприяв тому, що малий бізнес зміг у повній мірі використати свої інноваційні та технологічні переваги, що дозволяє йому бути більш ефективним і швидко реагувати на зміни попиту [13]. Оцінюючи діяльність малого підприємництва, важливо виділити низку переваг, які властиві цьому сектору економіки. Основні з них можна узагальнити наступним чином:

1. Економічна та виробнича перевага – малий бізнес відзначається гнучкістю та здатністю швидко адаптуватися до змін, що відбуваються на ринку [17]. Ці підприємства ефективно реагують на нові умови та виклики.

2. Інституційна перевага – процес входження в сектор малого бізнесу є доступним для широкого кола громадян України. Це дозволяє розвивати нові ініціативи та залучати нових учасників на ринку.

3. Соціально-економічна перевага – малий бізнес створює додаткові робочі місця, що сприяє зменшенню безробіття та вирішенню соціальних проблем, пов'язаних з рівнем життя [14].

4. Соціально-психологічна перевага – сприятливе середовище для розвитку малого бізнесу підвищує мотивацію підприємців та працівників, стимулюючи інноваційний потенціал, що є важливим для забезпечення сталого розвитку бізнесу в умовах сучасної економіки.

Завдяки цим перевагам малий бізнес відіграє ключову роль у розвитку економіки країни, забезпечуючи гнучкість, інновації та створення нових робочих місць.

Продовжуючи аналіз важливості малого бізнесу для економічної динаміки, варто звернути увагу на те, що цей сектор не тільки відіграє ключову роль у стабільності економіки, але й створює умови для економічної модернізації та розвитку на локальному рівні. В умовах глобалізації та технологічних змін малий бізнес стає основним джерелом інновацій, технологічних розробок і нових ринкових ніш, особливо в регіональному контексті.

Малі підприємства здатні швидко реагувати на зміни ринкової ситуації, що дає їм значну конкурентну перевагу перед великими корпораціями. Вони можуть оперативно адаптувати свою діяльність до вимог споживачів, гнучко реагувати на попит і пропозицію, що дозволяє не тільки підвищувати їх ефективність, але й робити бізнес менш вразливим до економічних криз [15]. Важливим аспектом є те, що малі підприємства часто працюють у тих сферах, де великі компанії не можуть

або не хочуть вкладати значні ресурси через відсутність масового попиту або високих витрат.

У регіональному контексті малий бізнес стає важливим фактором стимулювання економічного зростання, забезпечуючи не тільки робочі місця, але й економічну динаміку в малих і середніх містах, а також у сільській місцевості. Завдяки розвитку малого бізнесу відбувається диверсифікація економічної структури, зниження рівня безробіття, а також поліпшення інфраструктури в регіонах. Крім того, малий бізнес відіграє значну роль у розвитку місцевих ринків і створенні екосистеми для нових підприємницьких ініціатив, що в результаті допомагає збільшити економічну стійкість на рівні регіонів.

Не менш важливим є й те, що малий бізнес сприяє формуванню нових бізнес-мереж і міжрегіональних зв'язків, а також підтримує розвиток місцевої культурної та інноваційної спадщини. Малі підприємства можуть стати каталізаторами для соціального і економічного розвитку в певних регіонах, реалізуючи інноваційні проекти, що сприяють поліпшенню якості життя місцевого населення.

Однак, для того, щоб малий бізнес в Україні міг досягати максимального потенціалу, необхідно створити сприятливі умови для його розвитку, зокрема, шляхом удосконалення законодавчої бази, покращення доступу до фінансування, розвитку інфраструктури та підтримки інновацій. Важливими напрямками є розвиток системи навчання та підтримки підприємців, а також забезпечення доступу до сучасних технологій та ринків.

Розвиток економік різних країн, як на глобальному рівні, так і в межах окремих регіонів, неможливий без активної підтримки підприємництва, зокрема малого бізнесу [16]. Інвестиції в цей сектор економіки стають важливим каталізатором економічного зростання, забезпечуючи значний внесок як у національний валовий внутрішній продукт, так і у місцеві економічні системи. Малі підприємства становлять основну частину ринку, надаючи споживачам

необхідні товари та послуги, що підвищує якість продукції, а також сприяє розвитку новітніх технологій і інновацій.

Умови для розвитку малого бізнесу варіюються залежно від країни та економічних обставин. Порівнюючи підтримку малого бізнесу в Україні та країнах Європи, можна виявити як спільні тенденції, так і суттєві відмінності.

В Україні законодавча та регуляторна база, що стосується малого бізнесу, зазнає постійних змін, проте все ще залишається недостатньо стабільною та передбачуваною. У той час, як у Європі законодавчі ініціативи з підтримки малого бізнесу зазвичай є чітко структурованими та передбачають довгострокову підтримку, в Україні часто спостерігається зміна правил гри, що ускладнює планування для підприємців [17].

Європейські країни активно підтримують малий бізнес через податкові пільги, програми субсидій, гранти, а також спеціальні державні агентства, що займаються розвитком підприємництва. Наприклад, у Німеччині та Франції малий бізнес отримує значну підтримку у вигляді податкових канікул та спеціальних кредитів з низькими відсотковими ставками для підприємців-початківців (табл.1.2).

Однією з основних проблем для малого бізнесу в Україні є обмежений доступ до фінансування. Банки часто відмовляються надавати кредити підприємцям через високий ризик, а умови кредитування зазвичай надто складні. В Європі ситуація виглядає дещо інакше, де для малого бізнесу є більш доступні варіанти фінансування через державні банки розвитку, спеціалізовані фінансові інститути, а також через підтримку з боку Європейського інвестиційного банку.

Україна активно реалізує спрощену систему оподаткування для малого бізнесу, проте податкове навантаження залишається високим, а система часто змінюється, що створює додаткові труднощі для підприємців. У Європі, зазвичай, існують стабільніші та більш прозорі податкові системи, де підприємці мають чітке розуміння своїх зобов'язань.

Таблиця 1.2

Порівняння підтримки малого бізнесу в Україні та європейських країнах

Країна	Показники		
	Податкові пільги для малого бізнесу	Спеціальні програми та гранти	Кількість державних агенцій, що підтримують бізнес
Україна	Є система спрощеного оподаткування (Єдиний податок)	Гранти від міжнародних організацій, державні програми на рівні місцевих органів	1-2 (зокрема, Офіс розвитку підприємництва та експорту)
Німеччина	Пільгові умови для малих та середніх підприємств, знижені ставки податку на прибуток для малих підприємств	Програма субсидій на інновації, пільгові кредити для стартапів, підтримка національних кластерів	Наразі налічується більше 5 агенцій
Франція	Податкові канікули для нових підприємств, знижена ставка податку для малих підприємств	Державні субсидії на інноваційні проекти, підтримка через програми Bpifrance	На даний момент існує понад три агентства
Італія	Легкий доступ до кредитів для малого бізнесу, підтримка через систему «Tax Credit»	Програми для розвитку сільських підприємств, фінансування інновацій	На поточний момент існує більше трьох агентств
Великобританія	Пільги для стартапів і малого бізнесу, податкові канікули для нових підприємств	Державні кредити та гранти для інноваційних стартапів	Станом на сьогоднішній день, функціонує понад чотири агентства

Джерело: [15]

Порівнюючи підтримку малого бізнесу в Україні та Європі, можна зробити кілька ключових висновків. Регуляторна та податкова підтримка в європейських країнах є більш стабільною та передбачуваною, що сприяє створенню сприятливих умов для ведення бізнесу. В Україні ж доступ до фінансування обмежений через високий рівень ризиків для банків та недостатньо розвинену інфраструктуру для малого бізнесу. Водночас у Європі існує більше можливостей для фінансування та підтримки підприємців. Україна має значний потенціал для

поліпшення умов для малого бізнесу, зокрема в таких сферах, як доступ до фінансування та розвиток бізнес-інфраструктури.

1.3. Статистичні методи аналізу стану та розвитку малого бізнесу

Статистичний аналіз є важливим інструментом для вивчення малих підприємств, оскільки він дозволяє не лише описати їх стан, але і оцінити динаміку розвитку, виявити закономірності та прогнозувати майбутні тенденції. Використання статистичних методів у дослідженні малого бізнесу дає можливість сформувати об'єктивну картину його функціонування та визначити основні проблеми і перспективи. Упровадження статистичних методів і моделей є одним з основоположних принципів систем менеджменту якості на всіх рівнях управління: державному, регіональному, мікрорівні; якому передують такі принципи, як обґрунтованість, системний та процесний підходи, роль вищого керівництва, документування, оцінювання та інші [18].

Статистичні методи – це сукупність прийомів і засобів, що використовуються для збирання, обробки та аналізу інформації.

Цей термін об'єднує різноманітні наукові підходи, інструменти та методи, що використовуються для вимірювання, опису, аналізу та прогнозування процесів у фінансовій, інвестиційній та податковій системах. Сюди входять математичні та статистичні методи для обробки фінансових даних, а також мікро і макроекономічні моделі.

Для аналізу малого підприємства існує широкий спектр статистичних методів та моделей, які допомагають досліджувати його діяльність та ринкові умови. Всі ці методи умовно можна поділити на базові та спеціалізовані.

Базові методи оцінки даних включають такі підходи, як аналіз, узагальнення, логічний аналіз, синтез, індукція, дедукція та раціоналізм. Кожен з

цих методів має свої особливості та застосування, але всі вони спрямовані на глибше розуміння даних та виявлення закономірностей.

Системний аналіз займає особливе місце серед цих підходів. Він дозволяє розглядати ринкову ситуацію не лише як набір окремих елементів, а як складну систему з різноманітними причино-наслідковими зв'язками. Це дозволяє дослідникам виявляти та аналізувати різні фактори, які впливають на функціонування підприємства та ринку в цілому.

Комплексний підхід також є важливим, оскільки він забезпечує можливість досліджувати єдину сукупність різнорідних елементів, що взаємодіють між собою на ринку. Це дозволяє виявити не лише окремі тенденції, але й загальні закономірності ринкової поведінки.

Крім того, програмне та цільове планування є важливими інструментами при розробці та реалізації стратегій для вивчення стану і розвитку ринку. Ці методи допомагають підприємствам більш ефективно планувати свої дії, адаптуватися до змінюваних умов та максимально використовувати наявні ресурси.

До спеціалізованих методів, які використовуються для аналізу діяльності малих підприємств, можна віднести математичні підходи. Одним із ключових методів є економетрія, яка використовує економіко-математичні техніки для аналізу даних і вимірювання різних соціально-економічних явищ. Завдяки економетрії можна моделювати складні процеси в економіці, що забезпечують більш глибоке усвідомлення ринкових тенденцій.

Соціометрія, а свою чергу, є важливим інструментом для аналізу структури та функціонування соціальних груп на основі кількісних оцінок. Це дозволяє підприємствам досліджувати соціальні взаємозв'язки та адаптувати свої стратегії до змін у поведінці споживачів.

Отже, використання цих спеціалізованих методів дає можливість малим підприємствам отримувати важливу інформацію про ринок, споживачів і

конкурентів, що в свою чергу сприяє формуванню ефективних стратегій для їх розвитку.

При оцінці регіонального аналізу малого бізнесу за допомогою статистичних методів важливо звернути увагу на кілька ключових аспектів [19]. По-перше, необхідно вивчити динаміку розвитку малих підприємств у регіоні. Це передбачає аналіз кількості малих підприємств протягом кількох років і виявлення тенденцій. Такий підхід допомагає зрозуміти, чи малий бізнес у регіоні зростає, чи, навпаки, скорочується.

По-друге, важливим показником є кількість малих підприємств на 10 тисяч населення. Цей показник дозволяє оцінити насиченість ринку малими підприємствами та зрозуміти, наскільки активно розвивається підприємницька діяльність у регіоні.

Крім того, необхідно проаналізувати структуру малих підприємств за різними видами економічної діяльності. Це дозволяє виявити, які сектори економіки є найбільш активними та які послуги чи товари пропонуються споживачам [20].

Не менш важливо провести порівняння середньомісячної заробітної плати на малих підприємствах із розмірами прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати. Такий аналіз дозволяє оцінити, наскільки прибутковими є малий бізнес у різних секторах економіки, а також виявити можливі ризики для працівників.

Слід також розглянути вплив зовнішніх факторів, таких як економічні умови, політика держави щодо підтримки малого бізнесу, а також соціальні зміни в регіоні. Аналізу підлягає також конкурентне середовище, яке впливає на розвиток малих підприємств.

Також для аналізу малого бізнесу у регіоні використовують кореляційно-регресійний аналіз. Він є потужним інструментом для дослідження взаємозв'язків між різними змінними, що може бути надзвичайно корисно при аналізі малих

підприємств. Його використовують для того, щоб зрозуміти, як одна змінна залежить від інших факторів [21]. Використання цього аналізу дозволяє точніше планувати стратегію розвитку, оптимізувати витрати, підвищувати ефективність маркетингу та забезпечити сталий ріст підприємства в конкурентному середовищі.

Також слід підкреслити значущість дисперсійного аналізу, який є потужним інструментом для порівняння середніх значень між кількома групами даних і дозволяє оцінити наявність статистично значущих відмінностей між ними. У контексті дослідження малого бізнесу в регіоні, метод дисперсійного аналізу може бути використаний для аналізу різниць між підприємствами, наприклад, за такими ознаками:

- сектори діяльності;
- розміри підприємств;
- географічне розташування [22].

Цей метод має кілька важливих переваг. По-перше, він дозволяє визначити, чи є статистично значущі відмінності між групами. По-друге, він дозволяє одночасно порівнювати кілька змінних, що дає можливість отримати більш глибокі та різнобічні результати.

Використання цих методів є важливим інструментом для комплексного дослідження та оцінки факторів, що впливають на розвиток малого бізнесу в регіоні. Вони дозволяють:

1. зрозуміти, які фактори найбільше впливають на успіх підприємств;
2. аналізувати взаємозв'язки між різними змінними, такими як витрати, доходи, маркетинг, інновації та задоволеність клієнтів;
3. проводити порівняльний аналіз між різними групами підприємств для виявлення найкращих практик та стратегій.

Ці методи допомагають бізнесу приймати обґрунтовані рішення, а також розробляти стратегії для покращення ефективності та сталого розвитку на основі аналізу даних.

Висновки до розділу 1

У першому розділі розкрито сутність малого бізнесу, його функції та значення в національній економіці. Встановлено, що малі підприємства сприяють підвищенню рівня зайнятості, інноваційній активності та гнучкості економічної системи. Обґрунтовано важливість малого бізнесу для забезпечення економічного зростання та конкурентоспроможності країни.

Наведено основні статистичні методи, що використовуються для аналізу його розвитку. Також розглянуто європейський підхід до класифікації та підтримки малого бізнесу як зразок для реформ в Україні. Визначено, що розвиток малого бізнесу потребує належного інституційного середовища, доступу до фінансів та зменшення регуляторного тиску.

Зроблено висновок про необхідність удосконалення державної політики підтримки малого підприємництва на основі сучасних теоретичних моделей.

РОЗДІЛ 2. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

2.1. Сучасний стан розвитку малого бізнесу в Україні

У більшості країн світу підприємництво складає один з найважливіших секторів економіки. Великі підприємства визначають рівень науково-технічного та виробничого потенціалу розвитку будь-якої країни, а малі та середні підприємства, в свою чергу, є найбільш масовою формою ділової активності та забезпечують соціально-економічну стабільність розвитку.

За даними Конференції Об'єднаних Націй з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), у більшості країн світу питома вага суб'єктів малого та середнього підприємництва у загальній кількості суб'єктів підприємництва досягає 90%, а іноді перевищує 95%. Так, у країнах ЄС суб'єкти малого та середнього підприємництва складають 99,8%, у США - понад 90%, в Японії - 99% [24].

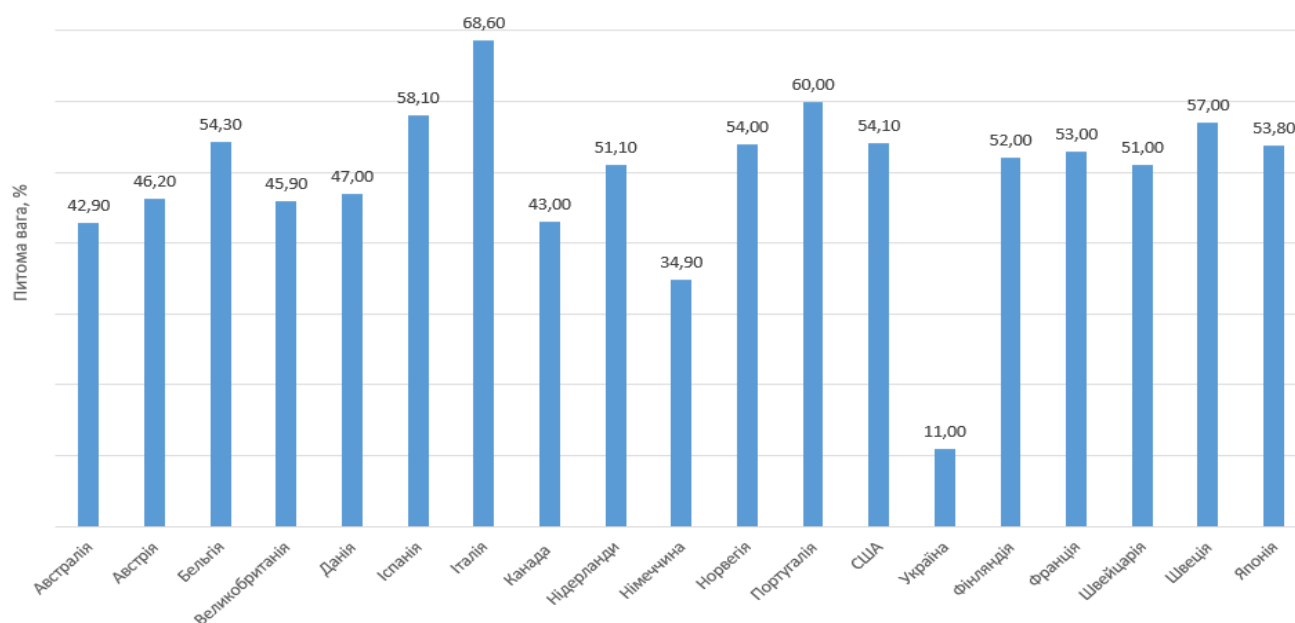

Рис. 2.1. Внесок малого бізнесу у ВВП у країнах світу

Джерело: [24]

Про стан розвитку малого бізнесу, в першу чергу, свідчить його внесок у валовий внутрішній продукт (ВВП). Як свідчать наведені на рис. 2.1 дані, у країнах ЄС, а також США та Японії більше половини ВВП створюється підприємствами малого бізнесу. Найбільший вклад у ВВП належить малому бізнесу в Італії (68%).

Розвиток підприємництва має великий вплив на забезпечення зайнятості та нових робочих місць. У розвинутих країнах на долю малих підприємств припадає більше половини сукупної кількості робочих місць. У країнах ЄС малі підприємства забезпечують робочими місцями понад 70 млн. осіб, що становить майже 70% від усіх робочих місць у приватному секторі. У США понад 50% зайнятих у приватному секторі працюють на підприємствах малого бізнесу. В Японії на них припадає майже 70,2% усіх робочих місць [24].

Успішний розвиток малого бізнесу можливий лише в умовах забезпечення здорової конкуренції, створення сприятливого клімату та раціональної підтримки з боку держави, ефективної дії ринкових механізмів.

Отже, особливістю функціонування суб'єктів малого бізнесу є необхідність формування сприятливого специфічного середовища для його успішного розвитку. Як свідчить світовий досвід, однією з найбільш важливих та стійких особливостей сучасної політики у галузі малого бізнесу є базування на практиці цілеспрямованої державної підтримки, особливо малих форм господарювання.

Ступінь і масштаби такої підтримки суттєво відрізняються в різних країнах і багато в чому залежать від специфічних моделей національного ринкового господарства, від переваги більш ліберальних або неокейнсіанських економічних доктрин, а також від загальної стратегії держави до впливу на економічні та соціальні процеси у країні [24].

Актуалізація ролі малого бізнесу є очевидною і у воєнний час. Малі підприємства показують себе як мобільний і гнучкий виробничий сектор у критичних ситуаціях. Оперуючи невеликими виробничими потужностями,

суб'єкти малого бізнесу є найбільш чутливими до зміни економічної, політичної і соціальної ситуації. Така особливість ведення господарської діяльності малих і мікро- розмірів є перевагою виробника перед більш великими підприємствами. Перегрупування, зміна виробничої направленості і навіть регіону є легкими викликами для малих підприємців.

Як показала практика, під час воєнного стану багато представників малого бізнесу перепрофілювали свої виробництва та навіть змінювали регіони перебування на ті, в яких воєнні дії менш активні. До того ж, воєнні дії спричинили багато змін і у структурі економічної діяльності підприємств. Ті суб'єкти господарювання, що найшвидше змогли відізнатись на актуальні потреби споживачів та попиту і з легкістю змінити вид діяльності, є саме малими підприємствами.

Але на сьогоднішній день стан малого бізнесу в Україні залишає бажати кращого. Його розвиток гальмується низкою причин, які діють комплексно, а власники-підприємці малого бізнесу зустрічаються з перепонами на всіх етапах циклу життя підприємства: починаючи створенням і реєстрацією, закінчуючи ліквідацією.

До причин, що не дають розвиватися малому бізнесу в Україні можна віднести:

- неопрацьованість законодавства як з питань розвитку малого підприємництва, так і підприємництва в цілому;
- високий рівень бюрократизму та складні умови входження на ринок;
- високі податки, що змушує деяких суб'єктів малого бізнесу йти в тіньову економіку;
- недостатня державна фінансово-кредитна і майнова підтримка малого бізнесу;

- відсутність дійового механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого бізнесу;
- недосконалість системи обліку та статистичної звітності малих підприємств;
- обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення;
- недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності;
- відсутність стимулів для інвестицій [15].

Для поступового розвитку малого бізнесу необхідно зменшити рівень монополізації великого бізнесу. Адже зараз в Україні великі підприємства просто витісняють дрібний бізнес. Внаслідок цього у багатьох сферах спостерігається висока концентрація великих підприємств, а показники виходу на ринок нових фірм залишаються низькими. У такій ситуації новим суб'єктам на ринку виробництва товарів і послуг важко зміцнити свої позиції, та й взагалі вижити. Основні проблеми конкурентного середовища полягають у тому, що багато секторів мають високу концентрацію фірм, які призводять до завищених цін.

Наприклад, однією з найбільш монополізованих економічних галузей вважають сферу фінансової та банківської діяльності. Показовим є те, що в структурі підприємств малого сектору підприємництва найменшу питому вагу суб'єктів складають підприємства саме фінансового сектору, складаючи 0,5% від загальної кількості малих підприємств.

Через сучасну податкову систему держава створила сприятливі умови для переходу підприємств у тіньову економіку. Як наслідок, багато малих підприємств ведуть подвійний облік через високі відрахування з фонду оплати праці, єдиного соціального внеску. Більшість підприємств певною мірою приховують свої доходи, щоб сплачувати менше податків. Неефективне оподаткування вважається основною перешкодою розвитку.

Залежно від переважаючої економічної культури в країні, ризики та витрати на ведення бізнесу можуть збільшуватися або зменшуватися. Це дуже важливо як для вітчизняних підприємців, так і для іноземних партнерів. На жаль, Україна належить до тих країн, де відкриття бізнесу є ризикованою справою з великими неформальними витратами. Зараз широко поширена ухилення від сплати податків. Корупція є одним із основних неформальних факторів, що стримують розвиток підприємницької діяльності в Україні.

Сьогодні в Україні слабкі механізми фінансування та кредитування, некоректна інформаційно-консультативна підтримка, неналежна система підготовки та перепідготовки кадрів.

Національна фіскальна політика підтримки малого бізнесу не створює умов для необхідного розвитку інфраструктури, яка б стимулювала малий бізнес працювати ефективніше та проникати в нові сектори економіки. З кожним роком зростає обсяг міжнародної підтримки, збільшуються нові бізнес-центри та кредитні лінії, але інвестиції міжнародних коштів у розвиток малого бізнесу у вітчизняній економіці все ще в рази менші, ніж в інших європейських країнах. Це пов'язано з низьким ступенем свободи бізнесу в Україні.

Таким чином, ще одним фактором зростання показників підприємництва є залучення інвестицій для соціально-економічного розвитку регіонів, територій, промислових та економічних суб'єктів у існуючих умовах.

У сучасних умовах залучення інвестицій у малий бізнес визначає умови його виживання. Будуть інвестиції – буде забезпечено розвиток підприємництва, відбудеться й економічне зростання. Не вдасться залучити інвестиції, станеться зниження темпів зростання виробництва, занепад економічного розвитку, зниження рівня життя населення. Звідси можлива соціальна нестабільність та інші несприятливі наслідки. Будь-яке, навіть найменше, підвищення інвестиційної привабливості - це додаткові кошти, що дозволяють зробити крок до підвищення

економічної ефективності. І дуже важливо на основі нових інвестицій зберігати та динамічно розвивати інвестиційну привабливість країни.

Ще одним бар'єром розвитку малого бізнесу в Україні є надмірний податковий тиск. Як наслідок цього, частина малих підприємств багатьох видів діяльності, що користувалися спрощеною системою оподаткування, тепер сплачують виплати як великі у розмірі іноді більшому за їх прибуток. Така політика поповнення державного бюджету не лише не вирішить проблеми тінізації економіки, а навіть поглибить її. До того ж, суб'єкти малого бізнесу починають масово закриватися, оскільки зникають головні стимули підприємництва – прибуток та заробітна плата. [7]

Також слід відмітити, що різниця в оплаті праці між великими та мікропідприємствами становить майже тричі. Ця розбіжність навряд чи відображає різницю у фактичній заробітній платі, натомість вказує на існування «неофіційної частини заробітної плати». Великі фірми ефективніші й можуть конкурувати за працівників на ринку праці, але це не пояснює такої різкої різниці.

Таку різницю можна пояснити ступенем легалізації коштів оплати праці. Малий бізнес є менш ефективним і може частіше звертатися до податкової оптимізації. Таким підприємствам може бути менше уваги з боку фіскальних органів, оскільки потенційні надходження до бюджету на одиницю зусиль податківців будуть нижчими. З іншого боку, важко відстежити реальну різницю в заробітній платі між різними типами фірм за розміром.

Одним із показників, що відображає ступінь конкурентоспроможності країни у світове господарство, розвиток її зовнішньоекономічних зв'язків та прагнення до створення відкритої, експорт-орієнтованої моделі економіки — підтримка сектору малого бізнесу, Україна значно поступається переважній більшості країн з трансформаційною економікою.

2.2. Аналіз динаміки та структури основних показників життєдіяльності суб'єктів малого бізнесу в Україні

Аналіз діяльності суб'єктів малого бізнесу вимагає системного дослідження, яке доцільно розпочинати з аналізу динаміки його основних показників.

В статистиці для аналізу динаміки існують певні показники, які характеризують зміну досліджуваного явища у часі. До таких показників відносять абсолютний приріст, темп росту, темп приросту і абсолютне значення 1% приросту.

За даними додатку В розрахуємо основні показники аналізу динаміки кількості суб'єктів малого бізнесу в Україні за 2010-2023 рр.

Таблиця 2.1

Абсолютні та відносні показники динаміки кількості суб'єктів господарювання малого підприємництва України за 2010-2023 рр.

Роки	Кількість суб'єктів малого бізнесу, од.	Ланцюгові показники				Базисні показники		
		Абсолютний приріст, од.	Темп росту, коеф.	Темп приросту, %	А, од.	Абсолютний приріст, од.	Темп росту, коеф.	Темп приросту, %
2010	357241	...	...	...	...	0	1	0
2011	354283	-2958	0,992	-0,8	3572	-2958	0,992	-0,8
2012	344048	-10235	0,971	-2,9	3543	-13193	0,963	-3,7
2013	373809	29761	1,087	8,7	3440	16568	1,046	4,6
2014	324598	-49211	0,868	-13,2	3738	-32643	0,909	-9,1
2015	327814	3216	1,010	1,0	3246	-29427	0,918	-8,2
2016	291154	-36660	0,888	-11,2	3278	-66087	0,815	-18,5
2017	322920	31766	1,109	10,9	2912	-34321	0,904	-9,6
2018	339374	16454	1,051	5,1	3229	-17867	0,950	-5,0
2019	362328	22954	1,068	6,8	3394	5087	1,014	1,4
2020	355708	-6620	0,982	-1,8	3623	-1533	0,996	-0,4
2021	352722	-2986	0,992	-0,8	3557	-4519	0,987	-1,3
2022	281124	-71598	0,797	-20,3	3527	-76117	0,787	-21,3
2023	241532	-39592	0,859	-14,1	2811	-115709	0,676	-32,4

Джерело: розраховано автором за даними [6]

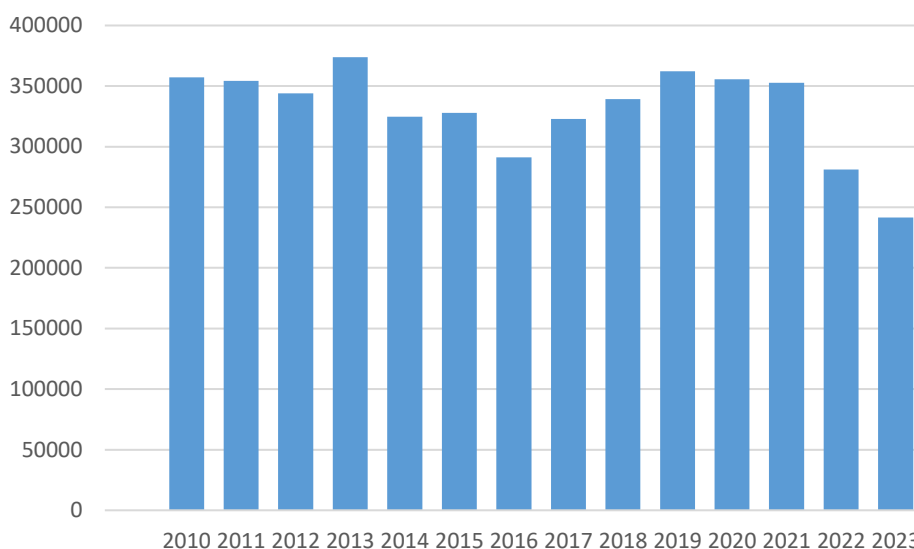

Рис. 2.2. Динаміка кількості суб'єктів господарювання малого підприємництва в Україні за 2010-2021 роки

Джерело: побудовано автором за даними [6]

У 2021 році, порівняно з 2020 роком, тобто за 1 рік, кількість суб'єктів малого бізнесу в Україні зменшилася на 3 тис. підприємств, або на 0,8%. Показовими у динаміці є критичні точки. Так, найсуттєвіше зменшення кількості малих підприємств спостерігалось у 2014 р. відносно 2013. Кількість суб'єктів малого бізнесу скоротилася на 13,2%. І навпаки, стрімке зростання кількості підприємств спостерігалось у 2017 р. відносно рівня 2016 і складало приріст у +10,9%.

За період з 2011 по 2021 рр. кількість суб'єктів малого бізнесу України зменшилася на 4519 підприємств, або на 1,3%.

У 2022 та 2023 році ми бачимо також значне скорочення кількості суб'єктів малого бізнесу.

Окрім основних показників аналізу динаміки, розраховують також середні показники аналізу динаміки, що допомагають охарактеризувати зміну явища за весь аналізований період в середньому за одиницю часу. До таких показників

відносять середній рівень ряду, середній абсолютний приріст, середній темпи росту і приросту.

Користуючись даними додатку В знайдемо середню кількість суб'єктів господарювання малого підприємництва в Україні протягом періоду 2010-2021 рр.:

$$\bar{Y}_{\text{мал}} = \frac{4628655}{14} = 330618 \text{ од.}$$

Протягом 2010 – 2023 рр., в середньому щорічно кількість суб'єктів господарювання малого бізнесу в Україні складала 330618 од.

Далі проведемо розрахунки середніх показників динаміки кількості суб'єктів господарювання малого бізнесу в Україні протягом 2010 – 2023 рр.

$$\bar{\Delta}_{\text{мал}} = \frac{Y_{2023} - Y_{2010}}{13} = \frac{241532 - 357241}{13} = -8901 \text{ од.}$$

$$\overline{\text{Тр}}_{\text{мал}} = \sqrt[13]{\frac{Y_{2023}}{Y_{2010}}} = \sqrt[13]{\frac{241532}{357241}} = 0,970$$

$$\overline{\text{Тпр}}_{\text{мал}} = (\overline{\text{Тр}} - 1) \cdot 100 = (0,997 - 1) \cdot 100 = -3,0\%$$

За період з 2011 р. по 2023 р., кількість малих підприємств в Україні в середньому щорічно зменшувалась щорічно на 8901 підприємств, або на 3%.

Починаючи з 2014 року в Україні спостерігалось зменшення кількості суб'єктів господарювання усіх розмірів. Військова агресія Росії на сході України та анексія АР Крим спричинили зменшення облікової кількості суб'єктів господарювання в 2014-2015 роках.

Згідно зі звітом з оцінки реалізації державної політики розвитку малого і середнього підприємництва в Україні: «Запровадження з 1 січня 2017 року

обов'язкової сплати Єдиного соціального внеску (ЄСВ) незалежно від отриманого доходу, призвело до припинення діяльності суттєвої кількості ФОП наприкінці 2016 року – на початку 2017 року, передусім тих, які не вели активної діяльності. Таке скорочення не спричинило суттєвої зміни загальних показників діяльності ФОП та їх соціального значення.

У 2016 році почала зростати кількість малих суб'єктів, у 2017 – середніх, у 2018 – мікро і ФОПів. Зростання пов'язане із загальним відновленням економіки.» [9]

Попри всі проведенні вище розрахунки, виявлення основної тенденції показника кількості суб'єктів малого підприємництва унеможлиблює динаміка показника, яка є нестабільною та нечіткою. Для цього застосовуються методи виявлення тенденції.

Для того, щоб отримати уявлення про сучасний стан малого бізнесу України, слід проаналізувати основні показники життєдіяльності підприємств. Малий бізнес в Україні є найчисельнішим за розмірами способом ведення господарської діяльності. У 2010 р. кількість суб'єктів малого підприємництва складала 357 тисяч підприємств. За 12 років показник був волатильним і зазнавав багато спадів та підйомів. У 2021 р. кількість малих суб'єктів господарювання складала 353 тисячі підприємств (рис.2.3).

Оскільки підприємства України за кількістю найманих працівників та річному доходу ділять на великі, середні і малі, доцільно буде проаналізувати структуру українського підприємництва.

Найбільшу питому вагу в загальній кількості підприємств займає саме малий бізнес з максимальним значенням в майже 96% и мінімальним в 94%. На другому місці по частці – суб'єкти середнього підприємництва (від 4,4% до майже 6%). Найменшу питому вагу мають великі підприємства України, частка яких займає не більше 0,2% за всі роки.

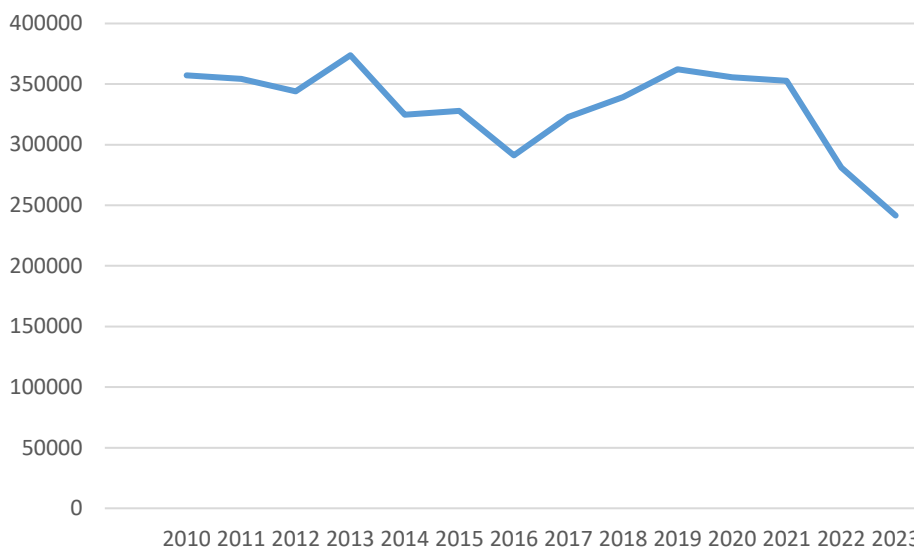

Рис. 2.3. Динаміка кількості суб'єктів господарювання малого бізнесу в Україні за 2010-2023 роки

Джерело: побудовано автором за даними [6]

Оскільки підприємства України за кількістю найманих працівників та річному доходу ділять на великі, середні і малі, доцільно буде проаналізувати структуру українського підприємництва.

Найбільшу питому вагу в загальній кількості підприємств займає саме малий бізнес з максимальним значенням в майже 96% и мінімальним в 94%. На другому місці по частці – суб'єкти середнього підприємництва (від 4,4% до майже 6%). Найменшу питому вагу мають великі підприємства України, частка яких займає не більше 0,2% за всі роки.

Якщо порівняти зміну структури підприємств України в 2023 р. з 2010 р. графічно, то можна стверджувати, що істотних змін не відбулося. Хоча великих підприємств при цьому стало більше на 24 одиниці, а малих – менше на 4519.

Для більш точної оцінки структурних змін було пораховано коефіцієнт різкості структурних зрушень. За результатами можна зробити висновок, що в 2023 році, порівняно з 2010 структура підприємств України змінилася в середньому на 0,614 п.п.

Також, показовим в діяльності підприємств є демографічна сторона явища. Наприклад, в 2021 році кількість суб'єктів господарювання малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення складала 85 одиниць, що дорівнює минулорічному рівню і на 8,9% більше, ніж в 2010 р.

Кількість найманих працівників у сфері малого підприємництва у 2021 р. складала 1674 тисяч осіб. Динаміка цього показника визначається постійним зменшенням кількості працівників на підприємствах малого бізнесу. Так, кількість працюючих у 2021 році в порівнянні з 2010 роком зменшилася на 18,1% або на 370 тисяч осіб. В середньому щорічно цей показник зменшувався на 0,2%.

Нажаль не всі дані щодо демографічних показників є після 2022 року, тому не можливо розрахувати деякі співвідношення за 2022 та 2023 роки.

Економічна сутність цього спаду є негативною для малого бізнесу та економіки країни в цілому, оскільки малий бізнес є основним джерелом зайнятості. У результаті динамічного аналізу ми спостерігаємо продовження скорочення кількості працівників, що може бути зумовлено декількома причинами: втрата робочих місць, відсутність фінансування малого бізнесу, велика тіньова економіка.

У більшості випадків суб'єкт господарювання офіційно наймає своїх працівників. Зокрема, це стосується суб'єктів середнього та великого бізнесу, а з 2014 р. також і суб'єктів малого підприємництва. Проте на мікропідприємствах певний відсоток людей працює за контрактом. Це може свідчити про незахищеність ФОП у майбутньому (офіційне працевлаштування має вищі операційні витрати та витрати на звільнення).

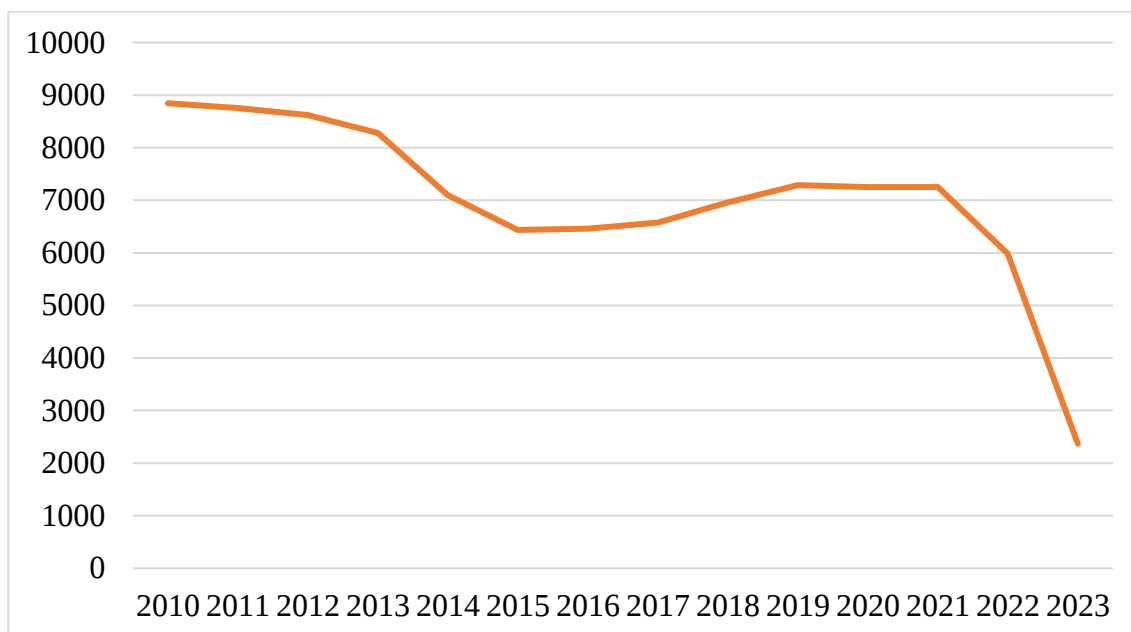

Рис 2.4. Динаміка кількості найманих працівників малого бізнесу в Україні за 2010 – 2023 роки

Джерело: побудовано автором за даними [6]

Така ж тенденція притаманна й кількості зайнятих на малих підприємствах. Так, в 2023 році порівняно з 2010 роком чисельність зайнятих скоротилась дуже суттєво. Економічна сутність такого зменшення є суто негативною як для сфери малого бізнесу, так і для економіки країни в цілому, оскільки малий бізнес є головним джерелом робочих місць. Така тенденція до зменшення кількості працівників може бути зумовлена кількома причинами: скорочення робочих місць, нестача фінансування малого бізнесу та великий рівень ведення тіньового бізнесу.

Не зважаючи на те, що кількість найманих працівників поступово зменшується, обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) у сфері малого підприємництва постійно збільшуються. Так, у 2021 році обсяги реалізації склали 2 576 371 млн. грн., що більш ніж у 4 рази рівня 2010 р.

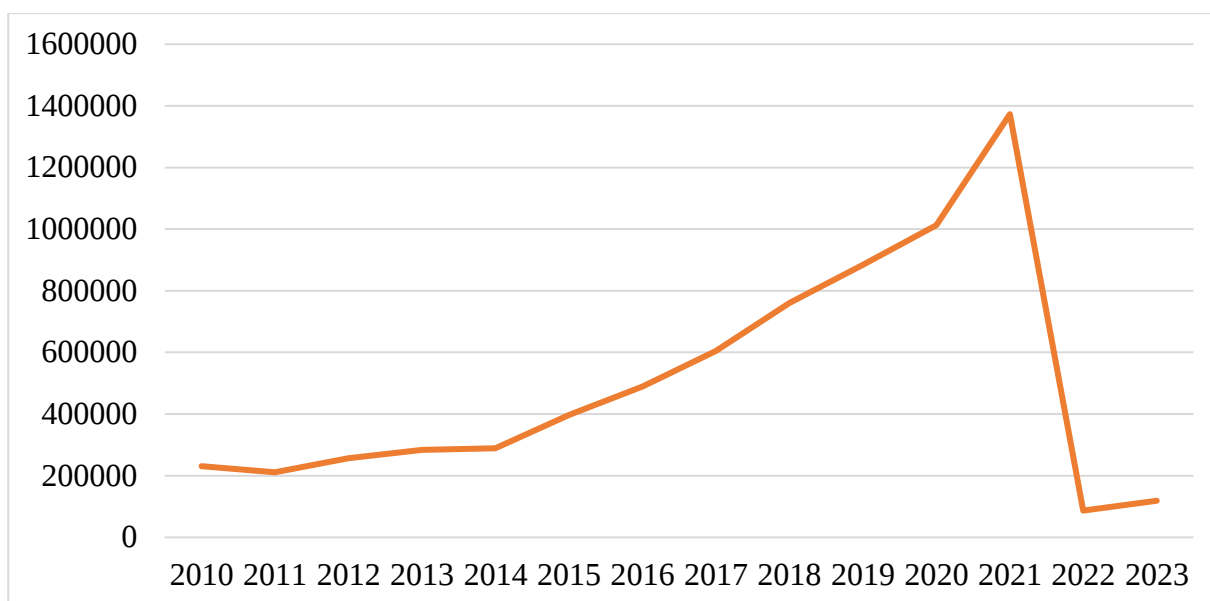

Рис 2.5. Динаміка реалізованої продукції підприємств малого бізнесу в Україні за 2010 – 2023 роки

Джерело: побудовано автором за даними [6]

Але на жаль ми бачимо значне скорочення обсягів реалізованої продукції малих підприємств у 2022 році. Ця негативна динаміка від’ємно впливає на країну, оскільки внесок малого бізнесу у ВВП є дуже вагомим. Однак слід відмітити, що попереднє зростання даного показника, є суто номінальним і потребує додаткових досліджень з урахуванням інфляції, зниження купівельної спроможності гривні, зростання курсу долара та інших факторів.

Демографія бізнесу є відносно новим інструментом економічного аналізу. Він включає вивчення таких явищ, як «життя» і «смерть» підприємств, вік підприємств, стадії розвитку тощо.

Нещодавно Україна почала розраховувати відповідні показники. Наразі опубліковані дані лише за 2013-2016 рр. Згідно з цими цифрами, з початком останньої економічної кризи чистий приріст «населення» став негативним. Причому рівень «народження» майже не змінився, а рівень «смерті» зріс майже вдвічі. У 2015 році обидва показники знизились та, головне, вирівнялись (за

стабільної ситуації кількість створених підприємств має приблизно дорівнювати кількості таких, що припинили існування), а у 2016 році «народжуваність» зросла до історичного максимуму, а «смертність», навпаки, скоротилася до історичного мінімуму.

Господарську діяльність підприємництва в Україні розподіляють також за видами економічної діяльності. До них відносять:

- сільське господарство, лісове та рибне;
- промисловість;
- будівництво;
- оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів;
- транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність;
- тимчасове розміщування й організація харчування;
- інформація та телекомунікація;
- фінансова та страхова діяльність ;
- операції з нерухомим майном, тощо.

Розглянемо структуру малих підприємств за видами економічної діяльності.

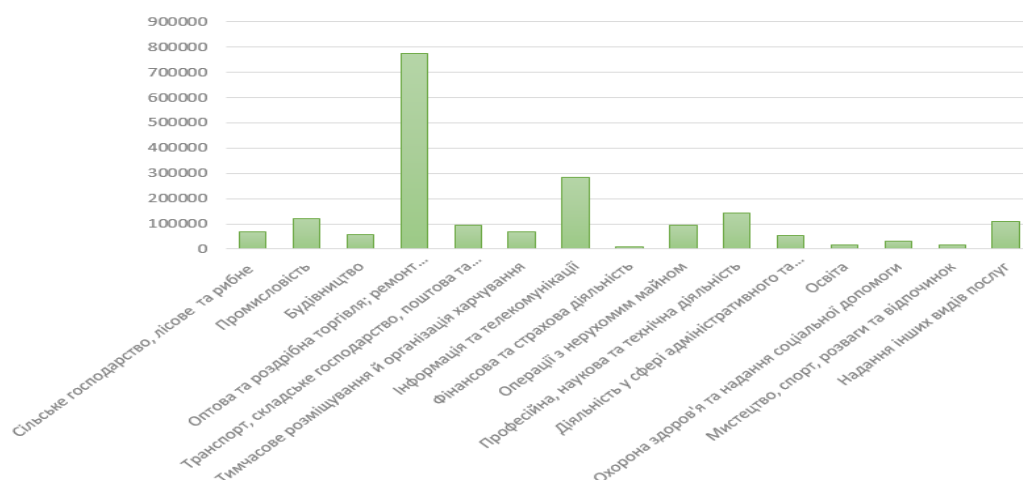

Рис. 2.6. Суб'єкти малого бізнесу за видами економічної діяльності України в 2023 році

Джерело: побудовано автором за даними [6]

За допомогою графічно проілюстрованої структури можна зробити висновок, що найбільш популярним напрямком ведення підприємницької діяльності поміж суб'єктів малого підприємництва є торгівля, а саме оптова та роздрібна.

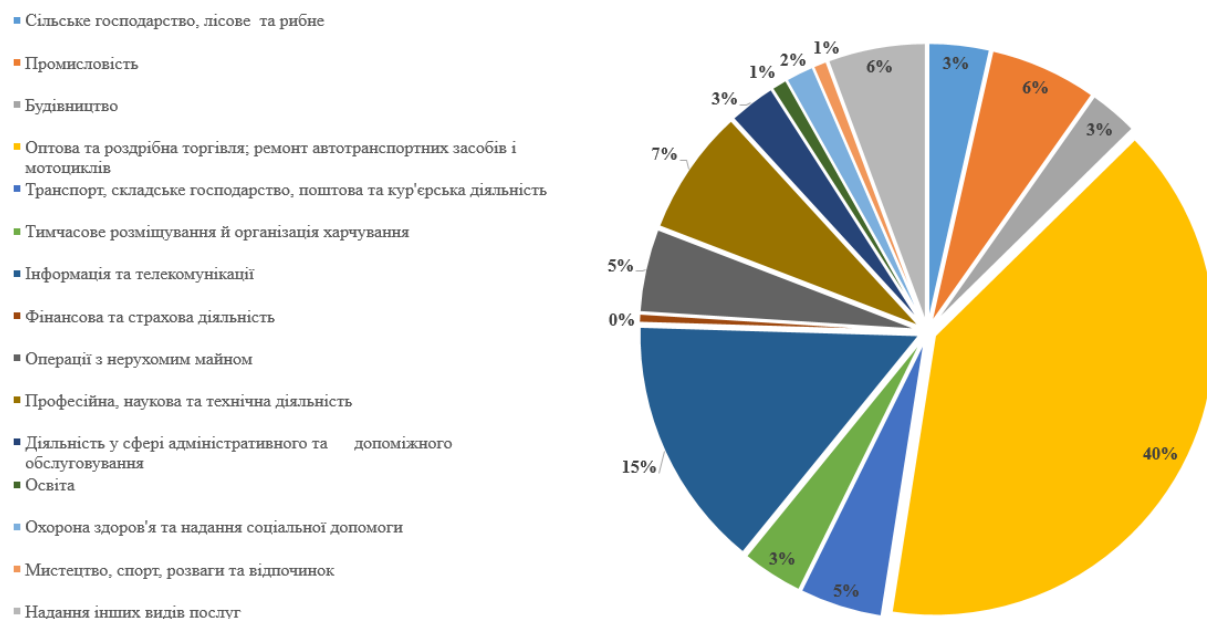

Рис. 2.7. Суб'єкти малого підприємництва за видами економічної діяльності України в 2023 році

Джерело: побудовано автором за даними [6]

Якщо ж розглянути динаміку кількості суб'єктів господарювання малого бізнесу за видами економічної діяльності, то можна виділити критичні зміни у динаміці. Найбільш помітне зменшення в динаміці в середньому щорічно за період з 2010 по 2023 р. спостерігалось у сфері оптової та роздрібно торгівлі і в сфері транспорту, що складало 3,9% щорічно. Як щодо стрімкого росту, то за 2010-2023 рр. кількість малих підприємств, що займаються діяльністю в сфері інформації та телекомунікації, зростала в середньому на 16% за рік. Таке зростання зумовлено стрімким розвитком сфери інформаційних технологій та великим попитом на продукцію цієї галузі.

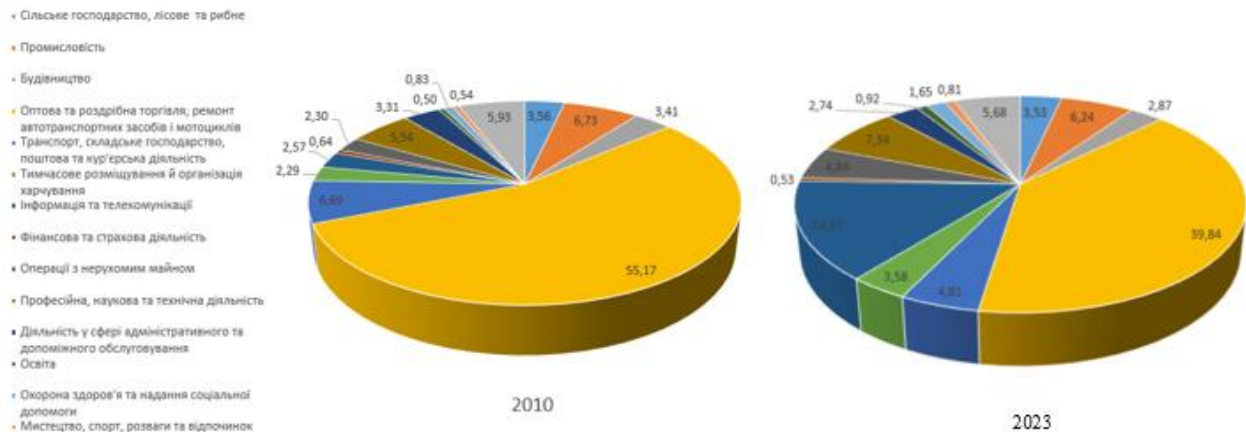

Рис 2.8. Структура суб'єктів малого підприємництва за видами економічної діяльності України в 2010 і 2023 році

Джерело: побудовано автором за даними [6]

Щодо структури сектору малого підприємництва за видами економічної діяльності, то на основі коефіцієнтів різкості структурних зрушень, можна зробити дослідити зміни у структурі.

Лінійний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень:

$$L_{\text{абс}} = \frac{\sum |d1 - d0|}{n},$$

де $|d1 - d0|$ – модуль абсолютного приросту часток;

n – кількість одиниць сукупності.

$$L_{\text{абс}} = \frac{38,36}{15} = 2,6 \text{ п.п.}$$

Структура суб'єктів малого підприємництва за видами економічної діяльності України в 2023 році порівняно з 2010 роком в середньому відхиляється на 2,6 п.п, тобто частки окремих видів економічної діяльності у 2020 році змінилися в середньому на 2,6 п.п.

Квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень:

$$\sigma_{abc} = \sqrt{\frac{\sum(d1-d0)^2}{n}} = \sqrt{\frac{396.81}{15}} = 5,14 \text{ п.п.}$$

Квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень становить 5,14 п.п., тобто питома вага малих підприємств за видами економічної діяльності в середньому відхиляється одна від іншої на 5,1 п.п. До того ж, коефіцієнт варіації складає 77,1%. Тобто структура суб'єктів господарювання малого підприємництва за видами економічної діяльності відхиляється від середнього показника, розрахованої в цілому по Україні в середньому на 77,1%, що свідчить про те, що дана сукупність є неоднорідною (коефіцієнт >33,3%).

Далі проаналізуємо регіональні особливості розвитку малого бізнесу.

2.3 Аналіз диференціації регіонів України за рівнем розвитку малого бізнесу

Для аналізу просторової варіації показників використовуються певні ознаки. Вивчаючи послідовність розподілів, ми спостерігаємо набір чисел, який характеризує деяку ознаку статистичної сукупності. Однак цей набір цифр не дає можливості адекватно описати аналізовані ряди. Як правило, потрібне єдине значення, яке охоплює всі характеристики серії досліджуваних показників. Це значення є середньою.

Використовуючи дані додатку А, розрахуємо середню за регіонами України кількість суб'єктів малого бізнесу за формулою:

$$\bar{x} = \frac{\sum x}{n},$$

де n – кількість одиниць сукупності;

x – значення усередненої ознаки у кожній одиниці сукупності.» [14]

$$\bar{x} = \frac{258595}{24} = 10775 \text{ одиниць}$$

В Україні протягом 2021 р. в середньому по всіх областях кількість суб'єктів господарювання малого підприємництва складала 10775 підприємств.

Наступними найважливішими характеристиками описової статистики є міри дисперсії та середньоквадратичної помилки.

Розрахунок дисперсії будемо проводити за формулою середньої арифметичної простої (додаток Б), так як дані не згруповані:

$$\sigma^2 = \frac{\sum(x - \bar{x})^2}{n} = \frac{1200188284}{24} = 50007845,2$$

Для характеристики отриманих значень дисперсії обчислювалася середня квадратична помилка - квадратний корінь з дисперсії. Цей показник вимірюється тією ж одиницею вимірювання, що й характеристика сукупності, і являє собою ступінь абсолютного відхилення характеристики. Середнє квадратичне відхилення показує, на скільки в середньому абсолютних одиниць окремі варіанти відхиляються від свого середнього.

$$\sigma = \sqrt{\sigma^2} = \sqrt{50007845,2} = 7072 \text{ одиниці}$$

Кількість суб'єктів малого підприємництва в окремих регіонах України відхиляється від середнього значення довірених обсягів, яке в середньому по Україні становило 7072 суб'єкти господарювання.

Для оцінки однорідності сукупності використовують наступний показник описової статистики – коефіцієнт варіації – відсоткове відношення середнього квадратичного відхилення до середнього значення ряду розподілу:

$$V_{\sigma} = \frac{\sigma}{\bar{x}} \cdot 100 ,$$

де V – коефіцієнт варіації;

σ – середнє квадратичне відхилення;

$\bar{x}$ - середня величина. [14]

$$V_{\sigma} = \frac{7071,6}{10775} \cdot 100 = 65,6\%$$

Кількість суб'єктів господарювання малого підприємництва в окремих регіонах відхиляється від середньої кількості, розрахованої в цілому по Україні в середньому на 65,6%, що також свідчить про те, що досліджувана сукупність є неоднорідною (коефіцієнт варіації >33,3%).

Далі проведемо групування регіонів України за розвитком малого бізнесу. Для цього поділимо нашу сукупність регіонів на групи за кількістю суб'єктів малого бізнесу.

Число груп залежить від загальної кількості одиниць сукупності. Для його знаходження використовують формулу Стерджеса:

$$n = 1 + 3,322 \lg N,$$

де n – кількість груп;

N – кількість одиниць сукупності.» [14]

Знайдемо кількість груп для розподілу регіонів України за ознакою кількості суб'єктів господарювання малого бізнесу:

$$n = 1 + 3,322 \lg 24 = 1 + 3,322 \cdot 1,3802 = 6$$

$$h = \frac{x_{max} - x_{min}}{n},$$

де $x_{max} - x_{min}$ - мінімальне і максимальне значення ознаки;

n – кількість груп.

$$h = \frac{29327 - 3180}{6} = 4358 \text{ од.}$$

Здійснимо розподіл сукупності регіонів України за кількості суб'єктів господарювання малого бізнесу у 2021 р. на 6 груп з рівними інтервалами. Отримані результати групування наведено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.2

Розподіл областей України за кількістю суб'єктів господарювання малого підприємництва у 2021 році

Групи	Регіони		Накопичені частоти (S)
	Кількість	%	
3180 - 7538	10,0	41,7	10,0
7538 - 11896	8,0	33,3	18,0
11896 - 16254	1,0	4,2	19,0
16254 - 20611	2,0	8,3	21,0
20611 - 24969	2,0	8,3	23,0
24969 - 29327	1,0	4,2	24,0
Всього	24,0	100,0	-

Після групування можна зробити висновки, що найчисельніша група за кількістю суб'єктів господарювання малого підприємництва – це група, кількість в якій становить від 3180 до 7538 підпр. і яка займає 42% в загальній кількості регіонів України. В цю групу увійшло 10 регіонів України. Найменш чисельними за кількістю областей групами стали групи від 11896 до 16254 підприємств та від 24969 до 29327 підприємств. В обидві групи увійшло по одному регіону та їхня частка у загальній кількості регіонів України склала 4,2%.

Серед областей України найбільш часто зустрічаються регіони, в яких кількість суб'єктів господарювання малого бізнесу складає 6812 підприємств. У половини регіонів України кількість суб'єктів господарювання малого підприємництва менше, ніж 8627 підприємства, а у іншій половині – більше.

Для більш наочного представлення групування в статистиці використовують метод графічного зображення згрупованих регіонів.

Рис.2.9. Розподіл регіонів України за кількістю суб'єктів господарювання малого бізнесу у 2021 році.

Джерело: побудовано автором за даними [6]

Розглянемо детальніше склад кожної групи регіонів.

Таблиця 2.3

Розподіл регіонів по групам за кількістю суб'єктів малого підприємництва в Україні в 2021 році

1 група	2 група	3 група	4 група	5 група	6 група
Тернопільська	Херсонська	Запорізька	Львівська	Одеська	Дніпропетровська
Житомирська	Черкаська		Київська	Харківська	
Чернігівська	Івано-Франківська				
Луганська	Донецька				
Рівненська	Миколаївська				
Сумська	Полтавська				
Волинська	Вінницька				
Хмельницька	Кіровоградська				
Чернівецька					
Закарпатська					

Більшою мірою до перших трьох груп належать західні та північні регіони України. Результати такого угруповання можна співвіднести з територіальним розташуванням цих територій, їх природно-територіальними особливостями та економічним розвитком. Порівняно з останніми трьома типами регіонів більшість галузей промисловості в цих регіонах є слаборозвиненими. Території, що потрапили до їхніх рук, також мали подібні характеристики. До таких груп входять Львівська, Харківська, Одеська, Київська та Дніпропетровська області. Ці регіони можна назвати найбільш густонаселеними економічними центрами, туристичними напрямками, також розташованими на основних торговельних шляхах і багатими на природні та географічні ресурси. Ці фактори впливають на привабливість регіону для ведення бізнесу.

Для більш чіткого уявлення про зміни стану малого підприємництва по регіонам України, було прийнято рішення порівняти результати регіонального аналізу 2021 року з показниками 2015 року і відслідкувати, чи мають вплив політичні фактори на розвиток підприємництва.

Було проведено розподіл сукупності регіонів України за кількості суб'єктів господарювання малого підприємництва у 2015 р. на 6 груп з рівними інтервалами, проте до однієї з груп не потрапив жодний регіон. Тому розподіл здійснюємо на 5 груп з рівними інтервалами.

$$h = \frac{25969 - 3106}{5} = 4573 \text{ одиниць}$$

Здійснимо розподіл сукупності регіонів України за кількості суб'єктів господарювання малого підприємництва у 2015 р. на 5 груп з рівними інтервалами. Отримані результати групування представлено у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Розподіл регіонів України за кількістю суб'єктів господарювання малого підприємництва у 2015 році

Групи	Регіони		Накопичені частоти (S)
	Кількість	%	
3106 -7679	12,0	50,0	12,0
7679 - 12251	6,0	25,0	18,0
12251 - 16824	1,0	4,2	19,0
16824 - 21396	2,0	8,3	21,0
21396 - 25969	3,0	12,5	24,0
Всього	24,0	100,0	-

Джерело: розраховано автором за даними [6]

Після групування можна зробити висновок, що найчисельніша група за кількістю суб'єктів господарювання малого підприємництва у 2015 році – це група, кількість в якій становить від 3106 до 7679 підприємств і яка займає 50% в загальній кількості регіонів України. В цю групу входять 12 областей України. Найменш чисельною групами стала група від 12251 до 16824 підприємств. У цю групу увійшов одному регіон – Запорізька область. До групи з найвищим показником кількості суб'єктів господарювання малого бізнесу увійшло 3 регіони (12,5%).

Розглянемо склад кожної групи регіонів детальніше.

Таблиця 2.4

Розподіл областей по групах за кількістю суб'єктів малого підприємництва в Україні в 2015 році

1 група	2 група	3 група	4 група	5 група
Волинська	Вінницька	Запорізька	Київська	Дніпропетровська
Житомирська	Донецька		Львівська	Одеська
Закарпатська	Миколаївська			Харківська
Івано-Франківська	Полтавська			
Кіровоградська	Херсонська			
Луганська	Черкаська			
Рівненська				
Сумська				
Тернопільська				
Хмельницька				
Чернівецька				
Чернігівська				

Групування регіонів України за ознакою рівня розвитку малого підприємництва у 2021 році порівняно з 2015 роком показує, що ситуація з малим підприємництвом дещо покращилася, так як у групі з найменшими показниками у 2015 році числилось 12 регіонів, а у 2021 році із плином часу і відносною стабілізацією соціально-економічної ситуації після вторгнення на сході України, в цілому стан підприємництва покращився, про що свідчить перегрупування регіонів з чисельністю першої групи вже у 10 областей.

Висновки до розділу 2

У другому розділі кваліфікаційної роботи проведено всебічний статистичний аналіз сучасного стану малого бізнесу в Україні. Визначено основні тенденції змін у кількості суб'єктів малого підприємництва, обсягах реалізованої продукції, зайнятості та структурних зрушеннях. Здійснено регіональне

зіставлення рівнів розвитку малого бізнесу, виявлено територіальні диспропорції. Отримані результати підтверджують нерівномірність розвитку малого бізнесу залежно від соціально-економічних умов у регіонах.

Визначено, що найбільша активність малого бізнесу спостерігається у великих містах та регіонах із розвиненою інфраструктурою. Наведені статистичні показники свідчать про поступове зростання ролі малих підприємств навіть попри економічну нестабільність. Аналіз підтвердив важливість цілеспрямованої державної підтримки для регіонів із низьким рівнем підприємницької активності.

РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА ВПЛИВУ ФАКТОРІВ НА РОЗВИТОК МАЛОГО БІЗНЕСУ

3.1. Прогнозування основних тенденцій розвитку суб'єктів малого бізнеса

На наступному етапі аналізу зробимо прогноз на майбутні періоди. Для цього спочатку виявимо основну тенденцію розвитку наших показників.

Тенденція – це основний напрямок розвитку, певна закономірність зміни рівнів. Одним з методів виявлення тенденції в рядах динаміки є метод плинної середньої. При цьому методі відбувається укрупнення періодів – утворюється один інтервал з певного числа рівнів. З отриманих середніх рівнів можна простежити тенденцію [14].

Використовуючи первинні дані про кількість малих суб'єктів господарювання в Україні методом плинної середньої постежимо тенденцію показника малого підприємництва за 2010-2023 рр. (додаток Г)

Побудуємо графік, на якому графічно проілюструємо вихідний ряд динаміки і трирічну середню плинну (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Кількість суб'єктів господарювання малого підприємництва в Україні за 2010-2023 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [6]

На основі розрахунків, що отримано методом середньої плинної, а також графічних результатів, можна зробити висновок, що кількість суб'єктів малого бізнесу в Україні за 2010-2023 рр. має нечітку тенденцію і нагадує синусоїду.

Окрім методу середньої плинної, в статистиці для виявлення тенденції використовують метод аналітичного вирівнювання. Його сутність полягає у тому, що лінію тренду замінюють лінією, що замість фактичних рівнів показника відображує теоретичні рівні. Теоретичні рівня найчастіше будуються на основі математичних функцій. В якості рівня тренду для аналізованого показника обираємо лінійну функцію, яка має вигляд:

$$\hat{Y}_t = a_0 + a_1 t ,$$

де a_0 , a_1 - параметри рівня;

t – порядковий номер інтервалу.

Після цього здійснюється розрахунок параметрів функції методом найменших квадратів. Для розрахунку параметрів за допомогою прямої точка початку відліку переноситься в центр ряду динаміки так, щоб $\sum t = 0$. Оскільки число членів аналізованого ряду непарне, то змінна t отримує значення з інтервалом в одиницю: -3; -2; -1; 0; 1; 2; 3.» [14]

За даних умов параметри моделі розраховуються за допомогою спрощених формул:

$$a_0 = \frac{\sum y}{n} = \frac{4105999}{14} = 342166,6$$

$$a_1 = \frac{\sum yt}{\sum t^2} = \frac{-61396,5}{143} = -429,3$$

Отримуємо рівняння: $f_x = 342166,6 + t(-429,3)$

Протягом 2010 – 2023 рр. кількість суб'єктів малого бізнесу в Україні в середньому щорічно зменшувалися на 429 підприємств, з урахуванням тенденції до рівномірного зменшення.

Зобразимо отримані результати графічно (рис. 3.2).

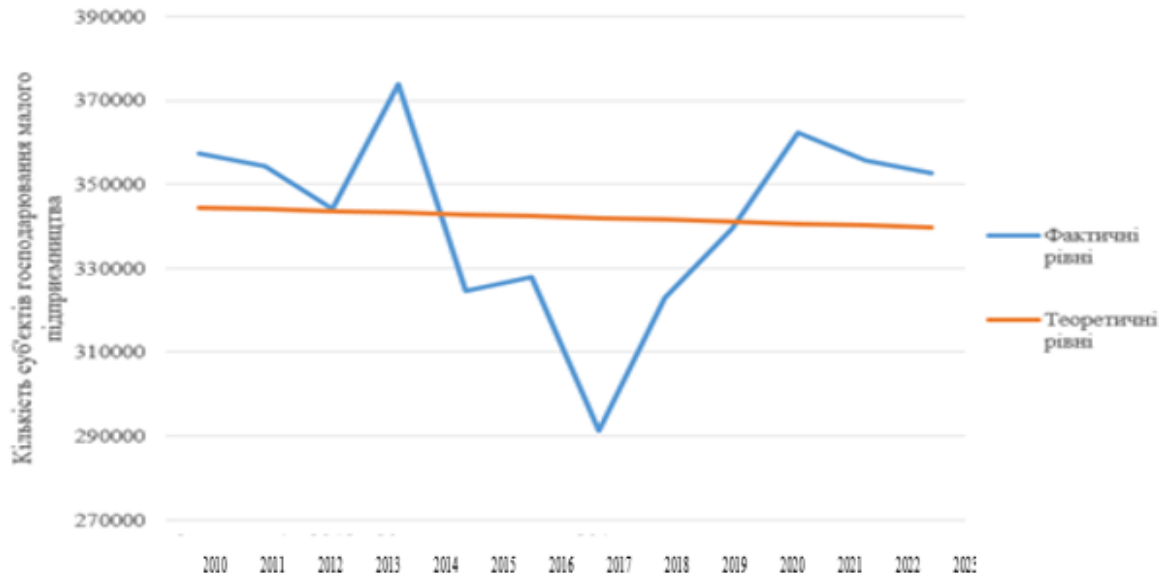

Рис. 3.2. Кількість суб'єктів господарювання малого підприємництва в Україні за 2010-2023 роки

Джерело: побудовано автором за даними [6]

Якість рівняння тренду, тобто ступінь близькості фактичних і теоретичних рівнів ряду динаміки, визначається на основі розрахунку коефіцієнту детермінації:

$$R^2 = \frac{\sigma_{\Phi}^2}{\sigma_3^2}$$

де факторна дисперсія – $\sigma_{\Phi}^2 = \frac{\sum(\hat{Y} - \bar{Y})^2}{n}$;

загальна дисперсія – $\sigma_3^2 = \frac{\sum(Y - \bar{Y})^2}{n}$,

де Y – фактичний рівень ряду динаміки;

$\hat{Y}$ – теоретичний рівень (вирівняний за трендом);

$\bar{Y}$ – середній рівень ряду динаміки.

В якості показника тісноти зв'язку використовують коефіцієнт кореляції:

$$R = \sqrt{R^2}.$$

Коефіцієнт детермінації та коефіцієнт кореляції можуть набувати значень від 0 до 1, причому чим більше значення наближається до 1, тим більш точно отримане рівняння тренду описує вихідний ряд динаміки. [14]

Знайдемо коефіцієнти детермінації і кореляції для тренду, що описує кількість суб'єктів господарювання малого підприємництва в Україні за 2010 – 2023 рр.

$$R^2 = \frac{2196695,9}{464605189,9} = 0,0047 \text{ або } 0,5\%$$

$$\sigma_{\phi}^2 = \frac{26360351,1}{12} = 2196695,9 \qquad \sigma_3^2 = \frac{5575262278,9}{14} = 464605189,9$$

Таким чином, можна зробити висновок, що 0,5% варіації кількості суб'єктів господарювання малого підприємництва в Україні за 2010 – 2023 рр. було обумовлено особливостями кожного року.

$$R = \sqrt{0,0047} = 0,069$$

На основі коефіцієнта кореляції спостерігаємо, що рівняння тренду недостовірно описує вихідний ряд динаміки. Оскільки отримане значення коефіцієнта кореляції мале, провести прогнозування показника на майбутні періоди неможливо.

Використовуючи первинні дані про кількість малих суб'єктів господарювання в Україні за допомогою методу плинної середньої визначимо тенденцію показника обсягу реалізованої продукції суб'єктами малого підприємництва за 2010-2023 рр.

Побудуємо графік, на якому зобразимо вихідний ряд динаміки і трирічну плинну середню (рис. 3.3).

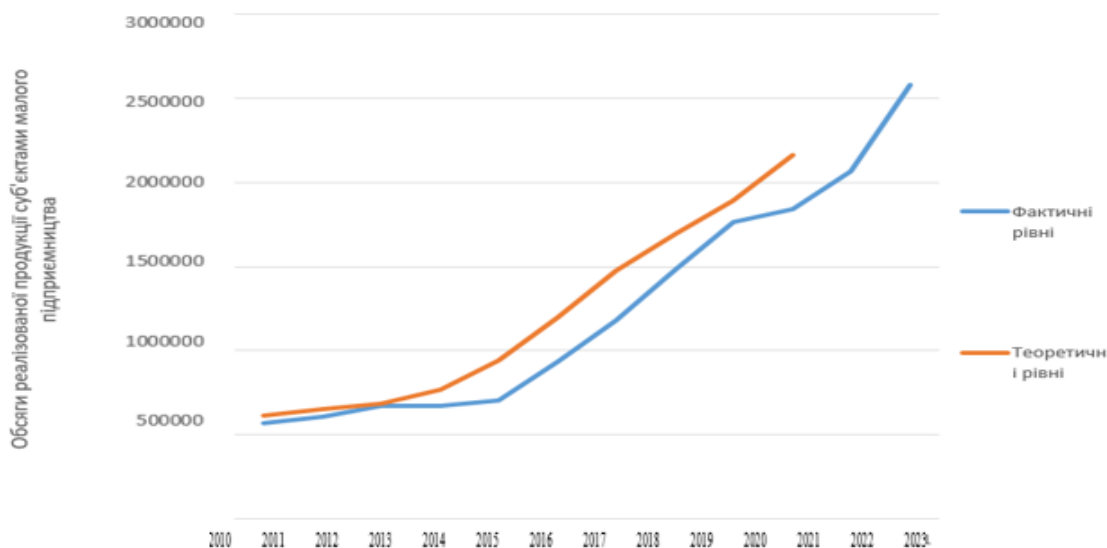

Рис. 3.3. Обсяги реалізованої продукції суб'єктів господарювання малого підприємництва в Україні за 2010-2023 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [6]

На основі даних, що були отримані виявленням тенденції методом середньої плинної, а також результатів графіку, робимо висновок, що обсяги реалізованої продукції суб'єктів господарювання малого бізнесу в Україні з 2010 по 2023 рік мають чітку тенденцію до поступового збільшення.

Щодо метода аналітичного вирівнювання, то за наявних умов параметри для показника обсягів реалізованої продукції розраховуються так:

$$a_0 = \frac{\sum y}{n} = \frac{15066979}{14} = 1255581,6$$

$$a_1 = \frac{\sum yt}{\sum t^2} = \frac{25708741}{143} = 179781,4$$

Отримуємо рівняння: $f_x = 1255581,6 + t \cdot 179781,4$

Протягом 2010 – 2021 рр. обсяги реалізованої продукції суб'єктів господарювання малого підприємництва в Україні в середньому щорічно

збільшувалися на 179 781,4млн грн, з урахуванням тенденції до рівномірного збільшення.

Зобразимо отримані результати графічно (рис. 3.4).

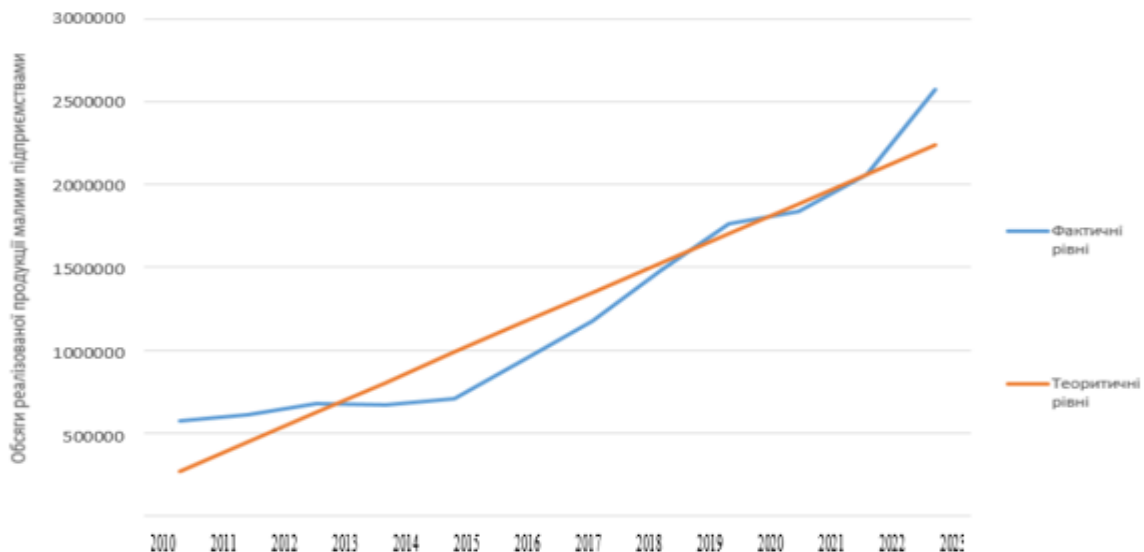

Рис. 3.4. Обсяги реалізованої продукції суб'єктів господарювання малого підприємництва в Україні за 2010-2023 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [6]

Знайдемо коефіцієнти кореляції і детермінації для тренду, що описує обсяги реалізованої продукції суб'єктів господарювання малого бізнесу в Україні за 2010 – 2023 рр.

$$R^2 = \frac{3,85163E+11}{4,19725E+11} = 0,91766$$

$$\sigma_{\phi}^2 = \frac{4,62195E+12}{14} = 3,85163E+11$$

$$\sigma_3^2 = \frac{5,0367E+12}{14} = 4,19725E+11$$

Таким чином, можна зробити висновок, що 91,8% варіації обсягів реалізованої продукції суб'єктів господарювання малого бізнесу в Україні за 2010 – 2023 рр. було обумовлено особливостями кожного року.

$$R = \sqrt{0,91766} = 0,958$$

На основі отриманих результатів коефіцієнту кореляції, можна зробити висновок, що рівняння тренду достовірно описує вихідний ряд динаміки. Отримане значення коефіцієнта високе, що дозволяє провести прогнозування показника на майбутні періоди.

Для аналізованого показника рівнянням тренду є пряма, тому прогнозування здійснюємо за формулою:

$$\hat{Y} = a_0 + a_1 \cdot (t + \tilde{t}),$$

де $\hat{Y}$ - рівень прогнозованого ряду;

t - номер останнього відомого рівня;

$\tilde{t}$ - кількість років, на який здійснюється прогноз.

На основі коефіцієнту кореляції (0,958) можна зробити прогноз кількості малих підприємств на 2024, 2025, 2026 рр.

$$\hat{Y}_{2024} = 1255581,6 + 179781,4 \cdot 6,5 = 2424160,7 \text{ млн грн}$$

$$\hat{Y}_{2025} = 1255581,6 + 179781,4 \cdot 7,5 = 2603942,1 \text{ млн грн}$$

$$\hat{Y}_{2026} = 1255581,6 + 179781,4 \cdot 8,5 = 2783723,5 \text{ млн грн}$$

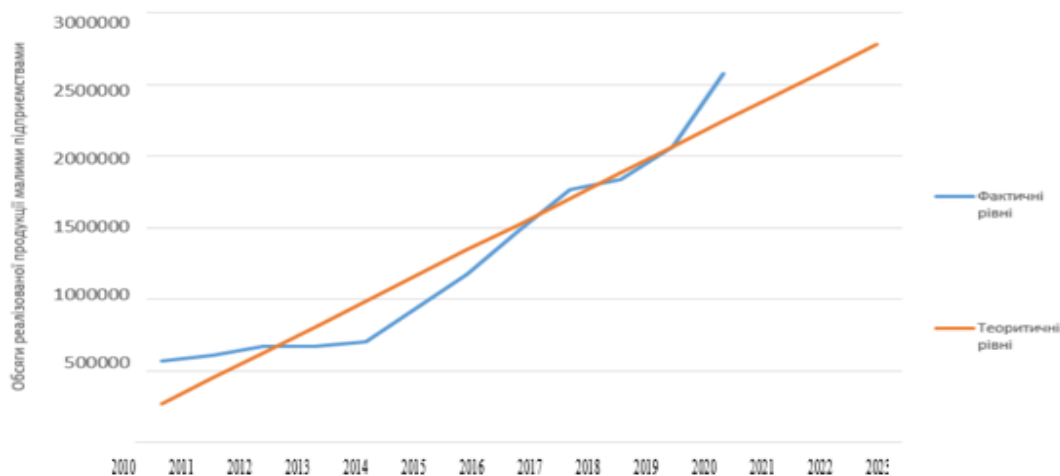

Рис. 3.5. Динаміка обсягів реалізованої продукції суб'єктів господарювання малого підприємництва в Україні за 2010-2023 роки та прогноз на 3 роки

Джерело: побудовано автором за даними [6]

При збереженні тенденції до рівномірного збільшення обсягів реалізованої продукції суб'єктів господарювання малого підприємництва в Україні, що сформувалася протягом 2010-2023 рр., з вірогідністю в 95,8% можна стверджувати, що збільшення обсяги реалізованої продукції суб'єктів господарювання малого підприємництва в Україні в 2024 році складуть 2424160,7 млн грн, в 2025 – 2603942,1 млн грн, а в 2026 році – 2783723,5 млн грн.

3.2. Кореляційно-регресійний аналіз впливу факторів на обсяг реалізованої продукції малих підприємств України

Статистичний аналіз основних показників діяльності малого підприємництва виявив низку проблем у сфері становлення та розвитку малого підприємництва в Україні. Крім того, малі підприємства є основою кількісного вираження підприємництва в Україні, оскільки частка малих підприємств становить майже 95% від загальної кількості підприємств усіх розмірів. Сектор малого бізнесу України відстає від можливостей і потреб української економіки. Незважаючи на різноманітні програми підтримки малого бізнесу останніх років, Україна за кількісними та якісними показниками розвитку суттєво поступається більшості країн із розвинутою ринковою економікою.

Так, багато факторів можуть вплинути на розвиток малого бізнесу. Роль, виявлення і спрямованість реалізації цих факторів необхідно розглядати з урахуванням політичних, правових, природних і соціально-економічних умов. «Покращення розвитку малого бізнесу залежить від того, наскільки правильно визначаються і використовуються основні чинники соціально-економічної системи. У зв'язку з цим усі фактори, що впливають на процес розвитку малого бізнесу, доцільно поділити на наступні групи:

- *Зовнішні фактори, тобто фактори макросередовища* – це ті фактори, що знаходяться поза контролем окремого малого підприємства.

- *Внутрішні фактори тобто фактори мікросередовища* – фактори, які перебувають у зоні контролю окремого підприємства.» [28]

Розглянемо групу зовнішніх факторів. Вони включають:

- *Політико-правові фактори*, у тому числі дотримання прав людини, права власності, права на підприємницьку діяльність та підтримку розвитку «малого бізнесу», соціально-політична стабільність, нормативно-правова база законодавчої взаємодії та роль виконавчої влади у сфері підтримки діяльності малого бізнесу, Політики та стратегії розвитку малого бізнесу та підприємництва на регіональному рівні, реалізації принципів Європейської хартії малого бізнесу в Україні, рівня злочинності тощо.

- *Економічні фактори* - структура валового регіонального продукту, рівень інфляції, стабільність національної валюти, умови регулювання цін, рівень оподаткування, добре розвинена банківська система, страхові гарантії, умови регіонального ринку, ступінь економічної свободи для підприємництва та середня заробітна плата. , мінімальна заробітна плата та пенсії.

- *Демографічні фактори* – структура населення регіону за віком і статтю, освітою та рівнем освіти.

- *Соціальні фактори* – умови та рівень життя населення, рівень охорони здоров'я, свобода пересування, соціальні гарантії і пільги, свобода слова, тощо.

- *Природні ресурси*, до яких входять робоча сила, сировина, земля, енергетичні ресурси.

Рівень розвитку малого підприємництва сьогодні слід розглядати як комплексне економічне поняття з певними характеристиками. Тому з метою дослідження процесу формування та динаміки продажів малого підприємства проведемо кореляційно-регресійний аналіз для визначення впливу основних внутрішніх факторів, що впливають на зміну цього показника, на малий бізнес. виробничі підприємства.

На основі попереднього аналізу визначено, що основними факторами, які впливають на виробництво та реалізацію продукції малих підприємств, є загальні капітальні вкладення, чисельність працівників та продуктивність праці.

Дійсно, від обсягу інвестицій малих підприємств залежить забезпеченість, структура та оновлення основних засобів, впровадження інноваційних технологій і випуск нової продукції, використання нових матеріалів тощо. Що стосується чисельності зайнятих і продуктивності їхньої праці, то це безумовно основні фактори виробництва. Оскільки даних за один рік недостатньо для побудови трьохфакторної моделі, доцільно використовувати показники за 2019, 2020 та 2021 роки. Щоб уникнути помилкових результатів, пов'язаних зі зміною в часі середніх значень ознак, у рівняння регресії додатково введено фактор часу t ($t = 1, 2, 3$).

Кореляційна регресійна модель, отримана для обсягу реалізації продукції групи малого бізнесу у сфері виробничої діяльності, має високий коефіцієнт детермінації ($R^2 = 0,965608124$), вказуючи на те, що понад 96,5% варіантного обсягу реалізації продукції малого бізнесу визначається зміни факторів, введених у модель (Додаток Е).

В цілому модель кореляційної регресії є достатньо надійною, що підтверджує значущість критерію F-Fisher: при $\alpha = 0,01$ значущість $F = 2,23297E-09 < 0,01$, тобто вірогідність становить 99 %. в цілому можна гарантувати статистичну надійність відповідної регресійної моделі

Що стосується надійності окремих коефіцієнтів рівняння регресії, яка перевірялась за допомогою t – критерію Стьюдента, то при $\alpha = 0,05$ підтверджується значимість коефіцієнта a_1 ($P_1 = 0,00265 < 0,05$) і коефіцієнта a_2 ($P_2 = 1,7064E-08 < 0,05$). При $\alpha = 0,06$ не підтверджується значимість коефіцієнта a_3 ($P_3 = 0,9036 < 0,06$). Враховуючи його не значимість, прийнято рішення виключити його з рівняння регресії.

В результаті повторного регресійного аналізу за виключенням фактору a_3 отримана модель характеризується високим коефіцієнтом детермінації ($R^2 = 0,96557$). В цілому кореляційно-регресійна модель достатньо надійна, що підтверджує значимість F - критерію Фішера: при $\alpha = 0,01$ значимість $F = 1,77553E-10 < 0,01$.

Що стосується надійності окремих коефіцієнтів рівняння регресії, яка перевірялась за допомогою t – критерію Стюдента, то при $\alpha = 0,05$ підтверджується значимість коефіцієнта a_1 ($P_1 = 0,000426 < 0,05$) і коефіцієнта a_2 ($P_2 = 4,29421E-09 < 0,05$). Додатково введений в рівняння регресії фактор часу t також є значимим, оскільки $P_4 = 0,00453 < 0,05$.

В результаті подальшого аналізу отримана така кореляційно-регресійна модель обсягу реалізації продукції по групі малих підприємств виробничої сфери:

$$\hat{Y}_B = -46733308,3 + 4,541744328 X_1 + 892,7863625 X_2 + 22319690,2 X_3,$$

де: X_1 – обсяг валових капітальних інвестицій, тис. грн.;

X_2 – середньорічна кількість найманих працівників, осіб;

X_3 – додатковий фактор часу t .

В рівнянні регресії знаки коефіцієнтів a_1 , a_2 , a_3 відповідають економічній точці зору впливу загального обсягу капітальних вкладень, середньооблікової чисельності працівників та рівня продуктивності праці на обсяг реалізації продукції. Позитивний знак параметрів a_1 , a_2 , a_3 вказує на прямий зв'язок між досліджуваними змінними.

Параметри кореляційно-регресійної моделі a_1 , a_2 інтерпретуються таким чином: при збільшенні суми валових капітальних інвестицій на 1 тис. грн.. обсяг

реалізованої продукції малих підприємств виробничої сфери збільшується на 4,542 тис грн., при збільшенні середньорічної кількості найманих працівників на 1 особу обсяг реалізованої продукції збільшується на 892,8 тис. грн.

Оскільки в даному випадку кількість точок вибірки $N < 30$, тобто вибірка невелика, для оцінки точності рівняння регресії доцільно використовувати нормований коефіцієнт детермінації, який враховує інформаційну базу і співвідношення числа спостережень і кількості коефіцієнтів рівняння регресії. Нормований коефіцієнт детермінації $R_n^2 = 0,958189$ має достатньо високе значення. Він вказує на те, що незважаючи на невелику вибірку, отримана модель характеризується достатньою точністю, тобто більш 96,8% варіації обсягу реалізованої продукції малих підприємств України пояснюється зміною суми валових капітальних інвестицій і кількістю найманих працівників.

Множинний коефіцієнт кореляції $R = 0,982633$ говорить про наявність дуже тісного взаємозв'язку між обсягом реалізованої продукції малих підприємств і обраними факторами. Надійність отриманої кореляційно-регресійної моделі в цілому підтверджується також і значимістю F - критерію Фішера: при $\alpha = 0,01$ значимість F –критерію $= 1,77553E-10 < 0,01$, тобто з імовірністю 99% можна гарантувати, що отримана кореляційно-регресійна модель є надійною зі статистичної точки зору.

Таким чином, перевірка за всіма показниками підтвердила точність, надійність і адекватність визначеної кореляційно-регресійної моделі обсягу реалізованої продукції малих підприємств виробничої сфери діяльності у 2019-2023 рр. і можливість її практичного використання для подальшого факторного економічного аналізу та прогнозування.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі здійснено прогнозування основних тенденцій розвитку малого бізнесу на основі статистичних даних. За допомогою кореляційно-регресійного аналізу встановлено ступінь впливу окремих факторів (кількості зайнятих, інвестицій, податкового навантаження тощо) на обсяги реалізованої продукції малих підприємств. Отримані результати дозволяють виокремити ключові драйвери та бар'єри розвитку малого бізнесу. Це створює підґрунтя для обґрунтування практичних рекомендацій щодо його підтримки.

Результати аналізу доводять, що зменшення податкового тиску та спрощення доступу до фінансування мають позитивний вплив на розвиток малого бізнесу. Встановлено залежність між інвестиційною активністю та економічними результатами підприємств. Розроблені моделі можуть бути використані для прийняття ефективних управлінських рішень та державної політики у сфері підприємництва.

ВИСНОВКИ

При виконанні кваліфікаційної роботи відповідно до мети було обґрунтовано теоретичну важливість дослідження стану та основних проблем розвитку малого бізнесу як фактору конкурентоспроможності національної економіки та проведено статистичний аналіз показників життєдіяльності малих підприємств України.

У роботі було проаналізовано середні показники та показники варіації кількості суб'єктів малого бізнесу України, з'ясовано тенденцію розвитку малого бізнесу, що склалася за останні роки, проведено оцінку регіональної структури малих підприємств України, виявлено основну тенденцію та можливі шляхи розвитку малого бізнесу України, побудовано кореляційно-регресійну модель обсягу реалізованої продукції малих підприємств України виробничої сфери.

Проведений у роботі аналіз продемонстрував, що розвиток малого бізнесу в Україні значно відстає від сучасних потреб. Малі підприємства, які фактично є рушійною силою економік більшості розвинених країн світу та є одним із факторів формування конкурентоспроможності економіки, в Україні на даний момент самі потребують підвищеної уваги та підтримки з боку держави. Задля формування ефективної системи підтримки суб'єктів малого бізнесу, необхідно постійно проводити моніторинг основних показників діяльності малих підприємств, аналізувати їх динаміку, проводити аналіз впливу факторів, що стримують розвиток малих підприємств України, брати до уваги і аналізувати галузеві та регіональні особливості функціонування малого підприємництва та результати враховувати при розробці програм підтримки малого підприємництва.

Актуалізація ролі малого бізнесу є очевидною і у воєнний час. Мале підприємництво показує себе як мобільний і гнучкий виробничий сектор у критичних ситуаціях. Оперуючи невеликими виробничими потужностями, суб'єкти малого підприємництва є найбільш чутливими до зміни економічної,

політичної і соціальної ситуації. Така особливість ведення господарської діяльності малих і мікро- розмірів є перевагою виробника перед більш великими підприємствами. Головними перепонами для подальшого розвитку є складність законодавчої бази, корупція, нестабільна політична ситуація. Серед перешкод також є чинники, що пов'язані з державним регулюванням – пряме та непряме (адміністративне) податкове навантаження. Крім того, малим підприємцям заважає складність отримання документів і бюрократизм.

На даний момент мале підприємництво в Україні є найбільш чисельним способом ведення господарства. Найбільшу питому вагу в загальній кількості підприємств займає мале підприємництво. Проте деякі показники діяльності малих підприємств мають негативну тенденцію. Насамперед, кількість найманих працівників у 2020 р. в порівнянні з 2010 р. зменшилася на 18,1% або на 370 тис. осіб. В середньому щороку показник зменшувався на 0,18%. Економічна сутність такого зменшення є суто негативною як безпосередньо для сфери малого підприємництва, так і для економіки України в цілому, оскільки малий бізнес є головним джерелом створення нових робочих місць. Не зважаючи на те, що кількість працівників поступово скорочується, обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) сфери малого підприємництва постійно зростають. В 2021 р. обсяги реалізації склали 2 576 371 млн. грн., що більш ніж у 4 рази рівня 2010 р.

Найбільш популярним напрямком серед суб'єктів малого бізнесу є оптова та роздрібна торгівля. Питома вага її в загальній кількості підприємств за економічними видами діяльності складає 40%. Як щодо стрімкого росту, то за період 2010-2023 рр. кількість малих підприємств, що займаються діяльністю в сфері інформації та телекомунікації, зростала в середньому щорічно на 16%. Таке стрімке зростання пояснюється розвитком сфери інформаційних технологій та величезним попитом на продукцію цієї галузі, що і наразі продовжує рости.

Групування регіонів України за ознакою кількості суб'єктів малого підприємництва показало, що в перші три групи потрапили в основному регіони

заходу і півночі України. Групування регіонів України за ознакою рівня розвитку малого підприємництва у 2021 році порівняно з 2015 роком показує, що ситуація з малим підприємництвом дещо покращилася, так як у групі з найменшими показниками у 2015 році числилось 12 регіонів, а у 2021 році із плином часу і відносною стабілізацією соціально-економічної ситуації після вторгнення на сході України, в цілому стан підприємництва покращився, про що свідчить перегрупування регіонів з чисельністю першої групи вже у 10 областей.

Кореляційно-регресійна модель обсягів реалізації продукції малих підприємств виробничої сфери показала такі результати: при збільшенні суми валових капітальних інвестицій на 1 тис. грн., обсяг реалізованої продукції малих підприємств виробничої сфери збільшується на 4,542 тис грн., а при збільшенні середньорічної кількості працівників на 1 особу обсяг реалізованої продукції збільшується на 892,8 тис. грн.

Побудовані кореляційно-регресійні моделі можуть бути використані для прогнозування показника обсягу реалізованої продукції як по окремих малих підприємствах, такі по групах підприємств за видами економічної діяльності. Для цього в отримані кореляційно-регресійні моделі необхідно підставити проектні значення факторів. Таке прогнозування є доцільним для управління розвитком малого підприємництва і визначення пріоритетних напрямків вкладення інвестицій, зайнятості трудових ресурсів тощо.

Проаналізувавши фактори, які впливають на процес розвитку малого підприємництва в Україні, особливо в умовах кризи, можна зазначити, що недосконалість теоретичних і нормативних положень оподаткування підприємництва, відсутність цілісної науково-обґрунтованої концепції податкової політики у цьому секторі економіки обумовлюють недостатній рівень розкриття потенціалу малого бізнесу в нашій країні. Про це свідчить тенденція основних показників розвитку підприємств за 2010-2023 рр. Малий бізнес, що є основою конкурентоспроможності країни, теоретично має великий потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базавлук Я. І. Аналіз поняття «Підприємство» / Я. І. Базавлук. // Перший крок у науку: матеріали VII студентської конференції, (Суми, 20 грудня 2015 р.) – Суми: 2015
2. Варналій З., Дрига С. Кооперація великих і малих підприємств як чинник підвищення конкурентоспроможності підприємництва в Україні / З. Варналій, С. Дрига // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2010. № 1. С. 5–16.
3. Вдовенко Л. П. Платоспроможність підприємств: сутність та методика розрахунків показників / Л. П. Вдовенко // Економічний аналіз. 2012. №10 (2). С. 27-29.
4. Буряк Л. Д. Особливості формування фінансових ресурсів суб'єктів малого підприємництва / Л. Д. Буряк, А. М. Павліковський // Формування ринкової економіки. 2011. - № 26. - С. 367 – 377.
5. Господарський кодекс України Стаття 55. Поняття суб'єкта господарювання: вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> . (дата звернення: 17.04.2025).
6. Державна служба статистики України: вебсайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> . – (дата звернення: 10.05.2025).
7. Дикань О. В. Розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення / О. В. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. 2017. №57, С. 58.
8. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва: статистичний збірник. URL: <http://ukrstat.gov.ua> . (дата звернення: 14.05.2025).
9. Дрига С. Г. Мале підприємництво України: становлення, механізми управління та підтримки / С. Г. Дрига // НДІ економіки М-ва економіки України:

моногр. Київ: ДКС центр, 2009. С. 359.

10. Захожай В.П. Статистика: підруч. / В.П. Захожай, І.І. Попов. Київ: МАУП, 2006. 85 с.

11. Звіт з оцінки реалізації державної політики розвитку малого і середнього підприємництва в Україні, USAID KEYU, 2019. 74 с.

12. Косова Т.Д. Формування механізму фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва / Т.Д. Косова, В.О. Лук'янченко. // Фінанси України. 2002. № 12. С. 37 – 41.

13. Іоргачова М. І. Платоспроможність суб'єкта господарювання: напрями її підвищення / М. І. Іоргачова, О. М. Ковальова, Г. М. Коцюрубенко // Економіка і суспільство. 2018. №14. С. 799-803.

14.Кравець О. С. Статистика: навч. посіб. / О. С. Кравець. Одеса: Пальміра, 2008. 387 с.

15.Неделько І.Г. Фінансування розвитку сектору малого бізнесу / І.Г. Неделько // Фінанси України. 2007. № 1. С. 93 – 98.

16.Крисак А. О. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні / А. О. Крисак // Економіка та держава. 2018. №12. С. 68.

17.Мармоза А. Т. Теорія статистики: підруч. / А. Т. Мармоза. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 592 с.

18.Максименко Н. Д. Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні / Н. Д. Максименко // Вісник НТУ «ХПІ». 2013. №6(980). С 128.

19.Ольвінська Ю.О. Роль банківського кредитування у розвитку малого бізнесу в Україні / Ю.О. Ольвінська // Вісник ХНУ. Хмельницький: ХНУ. 2007. - С. 203-206.

20. Ольвінська, Ю. О. Оцінка розвитку суб'єктів підприємництва Одеської області за допомогою інтегральних індексів / Ю. О. Ольвінська // Формування ринкових відносин в Україні. 2013. № 9/1. С. 156-160.

21. Підгорний, А. З. Методика розрахунку індексів економічного розвитку

регіонів: навч. посіб. / А. З. Підгорний, Т. В. Уманець. Одеса: ОДЕУ, 2015. 364 с.

22. Опря А. Т. Статистика: навч. посіб. / А. Т. Опря. – Київ: 2010. - 536 с.

23. Статистичний щорічник України за 2019 рік / Державна служба статистики України. – Київ: 2019. – 363 с.

24. Уманець Т. В. Методи і моделі оцінювання розвитку малого бізнесу: мезо- та макрорівень: моногр. / Т. В. Уманець, Ю. О. Ольвінська, О. В. Лучакова; ред. Т. В. Уманець. Донецьк: «ВІК», 2010. 280 с.

25. Швець, М. Малий бізнес України в умовах економічної глобалізації / М. Швець // *Молодий вчений*. 2020. № 11(87). С. 303–307. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/131> (дата звернення: 20.04.2025)

26. Ясіновська, І. Ф., Приступчук, О. Ю. Проблеми фінансування малого бізнесу в Україні / І. Ф. Ясіновська, О. Ю. Приступчук // *Економіка, фінанси, право*. 2023. № 12. С. 30–34. URL: <https://efp.in.ua/uk/journal-article/1229> (дата звернення: 20.04.2025)

27. Шило, А. С. Особливості розвитку малого та середнього бізнесу в Україні / А. С. Шило // *Матеріали XXIII Міжнародної науково-практичної конференції «Економічні виклики сталого розвитку: глобальні та національні аспекти»*, 28 березня 2024 р. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. С. 45–48. URL: <https://conf-keip.kpi.ua/article/view/317774> (дата звернення: 26.04.2025)

28. Лойко, В., Александров, Б. Підтримка та розвиток малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни / В. Лойко, Б. Александров // *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2023. № 1(11). С. 15–22. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/217> (дата звернення: 26.04.2025)

29. Тульчинська, С. О., Старченко, А. В. Проблеми забезпечення доступу до фінансування розвитку для малого та середнього бізнесу в умовах воєнного

стану / С. О. Тульчинська, А. В. Старченко // *Матеріали XXIII Міжнародної науково-практичної конференції «Економічні виклики сталого розвитку: глобальні та національні аспекти»*, 28 березня 2024 р. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2024. С. 88–91. URL: <https://conf-keip.kpi.ua/article/view/317996> (дата звернення: 26.04.2025)

30. Уманець, Т. В. Оцінка інвестиційної привабливості регіону за допомогою інтегральних індексів / Т. В. Уманець // *Економіка і прогнозування*. 2006. № 4. С. 133-145.

31. Якушева О. В. Регіональні особливості економічного розвитку малого та середнього бізнесу в Україні / О. В. Якушева // *Економіка і суспільство*. 2017. - №8. С. 455–461.

32. Якушева О. В. Концептуальні положення підтримки малого та середнього бізнесу в Україні: регіональний аспект / О. В. Якушева // *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету: зб. наук. праць. : Економічні науки: у чотирьох частинах*. Черкаси: ЧДТУ, 2016. Вип. 40 (3). С. 43–49.

ДОДАТКИ

Кількість одиниць малого підприємництва за регіонами України в 2021 році

Регіон	Кількість підприємств малого бізнесу, одиниць
Вінницька	9272
Волинська	5674
Дніпропетровська	29327
Донецька	8874
Житомирська	6604
Закарпатська	6360
Запорізька	14692
Івано-Франківська	7754
Київська	19250
Кіровоградська	8146
Луганська	3180
Львівська	19823
Миколаївська	11078
Одеська	24519
Полтавська	10446
Рівненська	5652
Сумська	5677
Тернопільська	4822
Харківська	23867
Херсонська	7807
Хмельницька	7212
Черкаська	8763
Чернівецька	3984
Чернігівська	5812
Україна	258595

До розрахунку дисперсії

№	Region	Кількість підприємств малого бізнесу, одиниць	$(x - \bar{x})^2$
1	Вінницька	9272	2258382,8
2	Волинська	5674	26018075,6
3	Дніпропетровська	29327	344184434,0
4	Донецька	8874	3613009,0
5	Житомирська	6604	17395503,1
6	Закарпатська	6360	19490385,5
7	Запорізька	14692	15344521,1
8	Івано-Франківська	7754	9125182,3
9	Київська	19250	71829156,3
10	Кіровоградська	8146	6910545,6
11	Луганська	3180	57680860,5
12	Львівська	19823	81870074,0
13	Миколаївська	11078	91935,3
14	Одеська	24519	188903262,7
15	Полтавська	10446	108104,0
16	Рівненська	5652	26242994,5
17	Сумська	5677	25987479,9
18	Тернопільська	4822	35435728,6
19	Харківська	23867	171405919,0
20	Херсонська	7807	8807787,4
21	Хмельницька	7212	12693484,5
22	Черкаська	8763	4047305,7
23	Чернівецька	3984	46114851,5
24	Чернігівська	5812	24629301,1
Разом		258595	1200188284,0

Додаток В

Кількість одиниць малого підприємництва за регіонами України в 2015 році

Регіон	Кількість підприємств малого бізнесу, одиниць
Вінницька	8968
Волинська	5305
Дніпропетровська	25969
Донецька	10851
Житомирська	6231
Закарпатська	5853
Запорізька	13819
Івано-Франківська	7659
Київська	17167
Кіровоградська	7337
Луганська	3106
Львівська	17806
Миколаївська	10229
Одеська	23046
Полтавська	9591
Рівненська	4974
Сумська	5479
Тернопільська	4856
Харківська	23827
Херсонська	7735
Хмельницька	6627
Черкаська	7837
Чернівецька	3903
Чернігівська	5675
Україна	243850

Динаміка кількості суб'єктів малого бізнесу в Україні за 2010-2023 рр.

Роки	Кількість суб'єктів господарювання малого бізнесу, одиниць	Кількість, одиниць	
		за 3 роки	у середньому за рік
2010	357241	...	...
2011	354283	1055572	351857,3
2012	344048	1072140	357380,0
2013	373809	1042455	347485,0
2014	324598	1026221	342073,7
2015	327814	943566	314522,0
2016	291154	941888	313962,7
2017	322920	953448	317816,0
2018	339374	1024622	341540,7
2019	362328	1057410	352470,0
2020	355708	1070758	356919,3
2021	352722	953448	317816,0
2022	281124	1024622	341540,7
2023	241532	-	-

Джерело: розраховано автором за даними [6]

Додаток Д

Динаміка кількості суб'єктів малого бізнесу в Україні

Роки	Кількість суб'єктів господарювання малого бізнесу, одиниць	t	t ²	Yt	Y	(Y-Ȳ) ²	(Y-Ȳ) ²
2010	357241	-5,5	30,25	-1964825,5	344528	5576228,1	227238037,8
2011	354283	-4,5	20,25	-1594273,5	344099	3732846,9	146807552,8
2012	344048	-3,5	12,25	-1204168	343669	2258142,0	3539728,7
2013	373809	-2,5	6,25	-934522,5	343240	1152113,2	1001242532,5
2014	324598	-1,5	2,25	-486897	342811	414760,8	308655120,3
2015	327814	-0,5	0,25	-163907	342381	46084,5	205996648,3
2016	291154	0,5	0,25	145577	341952	46084,5	2602283658,3
2017	322920	1,5	2,25	484380	341523	414760,8	370430970,0
2018	339374	2,5	6,25	848435	341093	1152113,2	7798521,7
2019	362328	3,5	12,25	1268148	340664	2258142,0	406482722,0
2020	355708	4,5	20,25	1600686	340235	3732846,9	183369965,3
2021	352722	5,5	30,25	1939971	339805	5576228,1	111416821,0
Разом	4105999	0,0	143,0	-61396,5	4105999	26360351,1	5575262278,9

Динаміка обсягу реалізованої продукції суб'єктами малого бізнесу

Роки	Обсяг реалізованої продукції, (товарів, послуг), млн.грн.	Обсяг, млн. грн.	
		за 3 роки	в середньому за рік
2010	568267,1	...	...
2011	607782,4	1848702,9	616234,3
2012	672653,4	1950694,3	650231,4
2013	670258,5	2047912,4	682637,5
2014	705000,5	2312371,8	770790,6
2015	937112,8	2819498,5	939832,8
2016	1177385,2	3596498,7	1198832,9
2017	1482000,7	4425536,3	1475178,8
2018	1766150,4	5088027,0	1696009,0
2019	1839875,9	5670147,0	1890049,0
2020	2064120,7	6480368,0	2160122,7
2021	2576371,4	...	...

Додаток Є

Динаміка обсягу реалізованої продукції суб'єктами малого підприємництва

В

Роки	Обсяг реалізованої продукції, (товарів, послуг), млн.грн.	t	t ²	Yt	Y	(Y-Ȳ) ²	(Y-Ȳ) ²
2010	568267,1	-5,5	30,25	-3125469,1	266783,9	9,77721E+11	4,72401E+11
2011	607782,4	-4,5	20,25	-2735020,8	446565,3	6,54507E+11	4,19644E+11
2012	672653,4	-3,5	12,25	-2354286,9	626346,7	3,95937E+11	3,39805E+11
2013	670258,5	-2,5	6,25	-1675646,3	806128,1	2,02008E+11	3,42603E+11
2014	705000,5	-1,5	2,25	-1057500,8	985909,5	72723046044	3,0314E+11
2015	937112,8	-0,5	0,25	-468556,4	1165690,9	8080338449	1,01422E+11
2016	1177385,2	0,5	0,25	588692,6	1345472,3	8080338449	6114674366
2017	1482000,7	1,5	2,25	2223001,1	1525253,7	72723046044	51265616392
2018	1766150,4	2,5	6,25	4415376,0	1705035,1	2,02008E+11	2,60681E+11
2019	1839875,9	3,5	12,25	6439565,7	1884816,5	3,95937E+11	3,414E+11
2020	2064120,7	4,5	20,25	9288543,2	2064597,9	6,54507E+11	6,53736E+11
2021	2576371,4	5,5	30,25	14170042,7	2244379,3	9,77721E+11	1,74449E+12
Разом	15066979,0	0,0	143,0	25708741	15066979,0	4,62195E+12	5,0367E+12

Додаток Е

Результати кореляційно-регресійного аналізу обсягу реалізованої продукції
(робіт, послуг) малих підприємств в Україні за видами економічної діяльності

Суб'єкти малого підприємництва за видами економічної діяльності	Обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), тис. грн (У)	Валові капітальні інвестиції, тис. грн. (X1)	Кількість найманих працівників, осіб (X2)	Продуктивність праці одного найманого працівника, тис. грн. (X3)	t
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	205447618,6	19306253	187561	1095,4	1
Рибальство, рибництво	792474,0	14147	3002	264,0	1
Промисловість добувна	7156197,5	870227	7579	944,2	1
Промисловість переробна	182975002,2	5682792	221350	826,6	1
Виробництво і розподілення електроенергії, газу, води	33841150,3	11492601	35136	963,1	1
Будівництво	178547903,4	9712223	161399	1106,3	1
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	237495648,5	15938693	187984	1263,4	2
Рибальство, рибництво	535248,6	9075	2491	214,9	2
Промисловість добувна	8881303,6	817683	8215	1081,1	2
Промисловість переробна	210897977,2	3423349	247582	851,8	2
Виробництво і розподілення електроенергії, газу, води	52261675,0	1074644	42213	1238,0	2
Будівництво	188959345,2	4339428	159152	1187,3	2
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	325714916,2	22292710	194107	1678,0	3
Рибальство, рибництво	3728247,9	505631	2594	1437,3	3
Промисловість добувна	11199697,6	982799	8833	1267,9	3
Промисловість переробна	274857009,5	7606576	256689	1070,8	3
Виробництво і розподілення електроенергії, газу, води	66258533,5	5225089	43482	1523,8	3
Будівництво	219420319,0	5481147	163212	1344,4	3

ВЫВОД ИТОГОВ

Регрессионная статистика	
Множественный	
R	0,982633092
R-квадрат	0,965567794
Нормированный	
R-квадрат	0,958189465
Стандартная	
ошибка	22801272,71
Наблюдения	18

Дисперсионный анализ					
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	3	2,0411E+17	6,80366E+16	130,8653615	1,77553E-10
Остаток	14	7,27857E+15	5,19898E+14		
Итого	17	2,11389E+17			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>	<i>Нижние 95,0%</i>	<i>Верхние 95,0%</i>
У-пересечение	-46733308,33	15608377,82	-2,994116934	0,009663533	-80209949,3	13256667,37	-80209949,3	-13256667,37
Переменная X 1	4,541744328	0,991108075	4,582491499	0,000426444	2,416028922	6,667459733	2,416028922	6,667459733
Переменная X 2	892,7863625	70,04138593	12,74655478	4,29421E-09	742,5625303	1043,010195	742,5625303	1043,010195
Переменная X 3	22319690,2	6613404,049	3,374917067	0,004533556	8135349,231	36504031,16	8135349,231	36504031,16